

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

COMMUNICATIE EN BESLUITVORMING IN HET BELGISCH STRAFRECHTSBEDELINGSSYSTEEM*

VOORAFGAANDE BESCHOUWINGEN

De taak van de tweede der drie werkgroepen die belast waren met de voorbereiding van de *3e Belgische Dagen voor Criminologie*, bestond erin meer bepaald de "communicatie en besluitvorming" in het "Belgische strafrechtsbedelingssysteem" te bestuderen. Het komt ons verantwoord voor, vooraf de specificiteit van het strafrecht te beschrijven t.o.v. de andere takken van het recht, en te peilen naar zijn nut binnen de diverse systemen van sociale controle.

Volgens het merendeel van de definities, is de sanctie geen algemeen kenmerk van het recht; in het strafrecht is ze het ongetwijfeld wel. Inderdaad wordt een bepaalde gedraging slechts misdadig, indien de wet

* Verslag van de werkzaamheden van werkgroep II, ingesteld ter voorbereiding van de 3e Belgische Dagen voor Criminologie, onder leiding van S.C. VERSELE, directeur van het Centre de sociologie du droit et de la justice (Institut de sociologie, Université libre de Bruxelles).

De werkgroep, waarvan de discussies als vertrekpunt werden genomen voor onderhavig verslag, was als volgt samengesteld: R. BUCHIN (rijkswachtofficier), L. DE BRAY (sociaal werker), A. DE HEERING (student sociologie), B. DELAHAYE (neuropsychiater), J. DEPIESSE (sociaal werker), K. DE SMET (socioloog), L. DUPONT (jurist, criminoloog), M.A. GOMEZ (psycholoog), C. HERREMANS (socioloog), J. HIRSCH (advocaat), G. HOUCHON (jurist, socioloog), CL. JAVEAU (socioloog), L. KLUGER (advocaat), C. LAUWERS (sociaal werker), J. MASSART (neuropsychiater), M. MOULIN (socioloog, criminoloog), I. PELC (neuropsychiater), J.P. POTVIN (criminoloog), F. RINGELHEIM (advocaat), C. SOMERHAUSEN (socioloog), J. SOMERS (sociaal werker), CH. TISSEYRE (psycholoog), PH. TOUSSAINT (schrijver van gerechtelijke kronieken), P. VAN AELST (sociaal werker), H. VAN BOSTRAETEN (jurist, criminoloog), O. VAN DE MEULEBROEKE (parketmagistraat), R. VAN DURME (neuropsychiater), A. VAN HAECHE (socioloog), S.C. VERSELE (zittend magistraat), F. WEISS (sociaal werker).

dreigt met een sanctie, hetzij een straf, hetzij een maatregel¹.

Het recht in het algemeen strekt ertoe het leven in de gemeenschap te ordenen, enerzijds door gedragsregels op te leggen, en anderzijds door het herstel van berokkende schade voor te schrijven, hetzij *in natura*, hetzij bij equivalent. Het strafrecht beantwoordt in het geheel niet aan deze benadering. Vooreerst is het op een negatieve wijze geformuleerd: het legt geen bepaalde modellen van gedrag op, maar het verbiedt bepaald gedrag en wordt slechts actueel, wanneer een regel die strafrechtelijk beschermd wordt, werd geschonden. Ten tweede streeft het strafrecht nooit het herstel van de door de inbreuk veroorzaakte schade na. Zijn enige doel bestaat erin op georganiseerde wijze een leed aan bepaalde justitiabelen op te leggen². Men kan zich hierbij afvragen of het sinds zijn ontstaan zo is geweest en nadien hoe men het bestaan ervan kan verantwoorden.

Wat betreft de eerste vraag, zijn we ervan overtuigd dat het embryonale strafrecht een ander doel nastreefde en er vooral toe strekte het evenwicht in de maatschappij te herstellen. *Le lex talionis* zou als volgt kunnen verwoord worden: "Jij hebt mij bestolen, ik besteel jou op mijn beurt". — "Jij hebt mijn vrouw gedood, ik dood de jouwe". De wraakneming was

¹ Men merkt hier de dualiteit die bestaat tussen het strafrecht in enge zin en het overige "repressieve" recht, waarin de straf door een maatregel werd vervangen (abnormalen - Wet van 1 juli 1964, minderjarigen - Wet van 8 april 1965, die respectievelijk de Wetten van 9 april 1930 en van 15 mei 1912 vervingen).

² W.A.H. JONKERS, *Het onvermijdelijk kwaad van het strafrecht*, Openbare les, Kluwer, Deventer, 1971, p. 4.

rechtstreeks, maar bovendien in evenredigheid met het ondergane leed³.

Bij de centralisatie van de macht, en het ontstaan van de Staten, werd wel de idee van wraak, niet die van evenwicht behouden. Het strafrecht werd progressief van zijn oorspronkelijk doel afgewend⁴. Later heeft men, in naam van de beschaving, dit begrip van wraakneming verloochend en is men gaan denken in termen van individuele preventie, generale preventie, wederopvoeding van de delinquent, enz...

Toen ook was gebleken dat zelfs de strengste straffen weinig of geen effect sorteerden⁵, is men aan de "d \acute{e} fense sociale" toegeraakt: een individu dat zich gevaarlijk toont, moet geneutraliseerd worden, hetzij met een straf, hetzij met een maatregel, hetzij met een combinatie van de twee. De gevaarlijkheid werd gemeten aan de hand van de gestelde daad, ten overstaan van de normen. De komst van de *d \acute{e} fense sociale "nouvelle"*, die de "resocialisering" van de delinquent aanbeval, betekende waarschijnlijk enkel een verandering in de terminologie.

Maar, waarvandaan komen de normen, waartoe men de delinquent wil terugbrengen? Indien het waar is — in een DURKHEIM-perspectief⁶ — dat de dwang een kenmerk is van het sociale gegeven⁷, en dat hij, verinnerlijkt als hij is tijdens het acculturatieproces, nauwelijks als dusdanig wordt ervaren, en zelfs als natuurlijk wordt beschouwd, dan mag men zich niet met een statische analyse ervan tevreden stellen, als men hem wil bestuderen.

De begrippen passieve dwang (subjectieve verinnerlijking van een norm), actieve dwang (externe druk, in geval van tekort aan passieve dwang) en van repressie (die plaatsgrijpt na de schending van een norm) geven inderdaad een inhoud aan het concept "sociale controle", maar het zou erg gevaarlijk zijn ze te integreren in een transcendent systeem, dat veroordeeld is tot immobilisme.

Niettegenstaande dit, heeft de rechtssociologie zich tot op heden al te zeer beperkt tot het "ingestelde" (*l'institué*), en dus een conservatieve stelling gekozen. De huidige "institutionele school" verwerpt deze al te eenzijdige aanpak; zij houdt zich bezig met de studie van de dialectiek tussen "ingestelde" en "insteller"

³ Dit schijnt voor te bestaan op Corsica, onder de naam *vendetta*.

⁴ Dit proces heeft zich niet ineens afgewikkeld, het gaat hier natuurlijk om een evolutie. Opvallend is dat bepaalde misdrijven, zoals bijvoorbeeld doodslag en overspel, in zogenaamde, primitieve samenlevingen een privé aangelegenheid zijn gebleven. Zie C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch Strafrecht*, Story, Gent, 1968, I, p. 38.

⁵ TH. MORE, geciteerd door C.J. VANHOUDT, *Beginselen van sociale criminele prophylaxe*, Bruylant, Brussel, 1953, pp. 22-23.

⁶ Zie de inbreng van CLAUDE JAYEAU in de werkgroep: "Eléments pour une sociologie de la répression" — werkdocument.

⁷ E. DURKHEIM, *Les règles de la méthode sociologique*, Alcan, Paris, 1919, pp. 6-8.

(*l'instituant*), wat in deze bijdrage neerkomt op de dialectiek, die de repressie en de agenten van sociale controle met elkaar verenigt.

Aldus moet de studie van het monolithische concept van het collectieve geweten en van de exemplaire kracht van de straf-tuchtiging wijken voor een dynamische en verfijnde benadering van de normen en hun schendingen. Aangezien deze benadering de banden onthult die bestaan tussen de wetten en de overheersende groepen, die ze uitvaardigen, leidt ze onvermijdelijk tot een harde kritiek van de differentiële doeltreffendheid van een recht dat in het leven werd geroept door een socio-economische elite, en tot de verwerping van alle ongelijkheid, vervat in dit recht.

Men komt tot de overtuiging dat de finaliteit van het strafrecht niet ligt in de bestraffing maar wel in het herstel van de berokkende schade, daar de ondoeltreffendheid van de straf-tuchtiging als overredingsmiddel en van de straf in het algemeen als element van sociale cohesie in een platonisch perspectief van collectief bewustzijn, wetenschappelijk is aangetoond.

Indien we het begrip straf-tuchtiging veroordelen, dan moeten we ook onderstrepen dat de strafvoering, de concretisering van het strafrecht, talrijke selectieve elementen bevat⁸, die bepaalde sociale categorieën veel kwetsbaarder maken dan andere, die deze sociale laag veel meer dan een andere aan strafrechtelijke sancties blootstellen.

Het is inderdaad niet t.o.v. alle wetsovertreders dat het gerechtelijke mechanisme, dat op een "veroordeeling" uitloopt, in werking treedt, maar enkel t.a.v. diegenen, die door gebrek aan intelligentie, geslepenheid of handigheid, niet aan de "sterke arm" van de wet hebben kunnen ontsnappen.

Het opzet van de werkgroep was dan ook de communicaties, de betrekkingen en het rechtsplegingsverloop, die samen leiden tot een veroordelingsbeslissing in de schoot van het Belgische gerechtelijke systeem, te ontleden.

I. DE COMMUNICATIES EN DE VERHOUDINGEN

1. DADER—SLACHTOFFER

Het ligt voor de hand dat we hier alle misdrijven, zogenaamd "zonder slachtoffer", onbesproken laten; we vragen ons bovendien evenmin af in hoeverre bepaald gedrag dient te worden strafbaar gesteld. HOEF-

⁸ Zie bijvoorbeeld: J. LEY, "Réflexions sur la criminalité", *Pro Justitia*, 1ère année, n° 1, 1972, 13-21; R.W. JONGMAN, *Ongelijke kansen in de rechtsgang*, Openbare les, Van Gorcum, Assen, 1972; G. SNEL, "De selectieve werking van de strafrechtspleging en de reclassering", in G.P. HOEFNAGELS, *Help, ik word geholpen*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1973, pp. 9-15; D. CHAPMAN, *Sociology and the Stereotype of the Criminal*, Tavistock, London, 1968.

NAGELS⁹ noteert onder de vervreemdingseffecten van het huidige straffen, "het 'zoekraken' van het slachtoffer in het strafproces". Heel de procedure draait inderdaad rond de dader, en indien het slachtoffer schadeloosstelling verlangt, dan dient het zich burgerlijke partij te stellen, of zijn toevlucht te nemen tot een burgerlijke rechtbank, daarbij steeds steunend op een tak van het recht, die niet het strafrecht is.

Afgezien van de dader van de inbreuk, krijgt geen enkele van alle personen die werkelijk betrokken zijn bij de begane feiten, een zeer gewichtige rol toebedeeld in de procedure, die zich gaat afwickelen. In slechts zeer uitzonderlijke gevallen¹⁰ beschikt het slachtoffer over de mogelijkheid om zijn klacht in te trekken, wanneer het meent dat vervolgingen geen zin meer hebben, aangezien het openbaar ministerie in de regel "meester over de vervolging" is, die het in naam van de gemeenschap uitoefent. Nochtans kan de intrekking van de klacht betekenen dat het slachtoffer vergoed werd, of dat het om de een of andere reden — waarom niet medelijden? — geen grieven meer koestert t.o.v. de dader. Dit zou m.a.w. een aanwijzing kunnen betekenen van verzoening en deze zou dan een justitiële actie alle zin ontnemen.

Doordat men de dader in het brandpunt van de belangstelling plaatst, door het slachtoffer te negeren en door de inbreuk te situeren buiten haar sociale context¹¹, vertoont de behandeling van gelijk welke zaak een gebrek aan nuancering. Hieruit ontstaan de ritualisering en de formalisering van het degraderingsproces, die door de werkgroep zijn geacteerd en door zowat elk lid afzonderlijk werden betreurd.

Vijfentwintig jaar geleden is men zich bewust geworden van het belang van de verhouding dader—slachtoffer. In dit licht ontstond de victimologie¹², die niet heeft nagelaten onrust te zaaien in de publieke opinie "qui craint de voir excuser davantage l'auteur de l'acte criminel au détriment d'une victime sur laquelle on ferait retomber une partie de culpabilité"¹³.

Wat er ook van zij, "every crime that involves a victim can be considered from the point of view of the

⁹ G.P. HOEFNAGELS, *Beginselen van criminologie*, Kluwer, Deventer, 1969, p. 137. Zie ook P. CORNIL, "La notion de victimologie et sa place dans la criminologie", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1973-74, 373.

¹⁰ Bijvoorbeeld inzake overspel, eerroof, jacht en het recht op antwoord.

¹¹ Dit werd trouwens nog beklemtoond op het laatste colloquium van het Comité international de liaison Justice (Leuven - Brussel, april 1974). Zie het verslag in de *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1973-74, 923-924.

¹² H. VON HENTIG, *The Criminal and His Victim*, Yale University Press, New Heaven, 1948; B. MENDELSON, "La victimologie, science actuelle", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1958-59, 619; E.A. FATTAH, *La victime, est-elle coupable?*, Presses universitaires de Montréal, 1971. G.P. HOEFNAGELS (*Beginselen*, *op. cit.*, p. 64) merkt op dat het slechts de onvolledige leer van het slachtoffer betreft; de andere "tweeden", de slachtoffers van de straf, worden inderdaad vergeten.

¹³ P. CORNIL, *op. cit.*, p. 373.

degree of responsibility that the victim has for the event"¹⁴. De rol van het slachtoffer negeren komt ontegensprekelijk neer op een uiterst bedrieglijke inkrimping van de sociale weerklink van een strafbare daad.

2. DADER—POLITIE

CHAPMAN¹⁵ zegt dat het belangrijkste selectie-element bij de opsporing, gelegen is in de sociale oorsprong. Inderdaad, het is degene die, als gevolg van de sociale handicaps van zijn milieu, het meest aan opsporing is blootgesteld, die ook het meest gevaar loopt aangehouden te worden. De sociale categorie van de school, de woonplaats of de wijk, zijn van enorm belang voor de opsporing — en ook voor de klager¹⁶. CARTER¹⁷ en ook PILIAVIN en BRIAR¹⁸ komen tot dezelfde slotsom.

Het ondervragings- (zie aanhoudings)beleid op straat, toegepast door de politie, schijnt bepaald door een stereotiep beeld van de delinquent. Bovendien zal diegene die de indruk heeft "opgejaagd" te zijn, slecht reageren op de controle en zijn kansen op aanhouding verhogen. Deze mensen worden schoolvoorbeelden van de *self-fulfilling prophecy*¹⁹.

Helaas kan de discriminatie niet ontkend worden in het optreden van het geheel der politie- en rijks-wachteenheden tegen jongeren, die op nogal uitzonderlijke wijze gekleed gaan als ze betogen, of tegen gastarbeiders²⁰.

Bovendien ontstaan een reeks nieuwe distorsies, wanneer politie en rijkswacht proces-verbaal opmaken.

De penale inflatie heeft het adagium "iedereen wordt geacht de wet te kennen" alle betekenis ontnomen²¹. Aldus, zegt HOEFNAGELS²², staan we voor een nieuw element van onbegrip, wanneer het doel onherkenbaar wordt "waarom een funktionaris de verdachte of veroordeelde bejegt (de politiemans die gaat schrijven ofschoon de verdachte overtreder de zin hiervan of zijn fout niet ziet)".

De processen-verbaal zijn ook geen getrouwe weergave van wat zich werkelijk heeft afgespeeld of van

¹⁴ D. CHAPMAN, *op. cit.*, p. 166.

¹⁵ Chapter III "Social Class and the Differential Distribution of Immunity" in *op. cit.*, pp. 54-96. Zie ook: R. BLOM, *Contentual Differentiation of Penalty Demands and Expectations with Regard to Justice*, University of Tampere, Finland, 1960, stencil, 25 pp.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld D. CHAPMAN, *op. cit.*, pp. 69-70.

¹⁷ Beschreven in R.W. JONGMAN, *op. cit.*, pp. 16-17.

¹⁸ I. PILIAVIN and S. BRIAR, "Police Encounters with Juveniles", *American Journal of Sociology*, vol. 70, 1964, 206-214.

¹⁹ I. PILIAVIN and S. BRIAR, *op. cit.*, pp. 213-214.

²⁰ De procureurs des Konings geven zelf het voorbeeld van discriminatie, door de identificatie van een niet-landgenoot te voorzien van de vermelding "vreemdeling".

²¹ S.C. VERSELE, "La justice de l'antijustice", *Pro Justitia*, 1ère année, n° 2, 1973, p. 40.

²² G.P. HOEFNAGELS, *Beginselen*, *op. cit.*, p. 137.

wat als verklaring is afgelegd. Integendeel, heel de rapportage van de feiten wordt in een vorm gegoten, die voor niet-juristen erg hermetisch is. En vergeten we daarbij niet dat de juridische clichés minstens een eeuw oud zijn... Welke nederlandsstalige weet precies wat "moeskopperij" of "flessetrekkerij" betekent, en welke franstalige aarzelt niet voor "maraudage" of "grivèlerie"? En hoe ga je uitleggen dat in verband met diefstal verloren, zoekgeraakte of weggenomen sleutels, valse sleutels zijn, overeenkomstig art. 487 Sw.?

In dezelfde gedachtengang kunnen we niet nalaten op te merken dat naar een aloude gewoonte — en hier gaan naar ons gevoelen de officieren en agenten van gerechtelijke politie hun boekje te buiten — het slachtoffer "verklaart" en de dader "beweert". We wijzen er ook op dat inzake wegverkeer de delinquent meestal "in staat van dronkenschap" verkeert, terwijl hij inzake geweldpleging of agressieve delicten meestal slechts "onder invloed van drank" is.

Voegen we hierbij nog het psychologische klimaat²³, dat heerst bij een opsporing en het gebrek aan psychologische vorming van politieagenten en rijkswachters. Wanneer een verdachte in contact komt met de politie, reageert hij vaak met meer heftigheid dan hij nog zal betonen in het hele verdere verloop van de procedure.

Hij wordt inderdaad door de politie aangepakt op een slecht ogenblik, vol verweer en zelfbevestiging, vol inspanning om zich aan de opsporing te onttrekken. Deze situatie belet dikwijls een gewone communicatie bij de eerste verhoren. Door dit alles lijken ons de kansen op een regeling in der minne, die nochtans heel wat minder duur zou uitvallen voor de gemeenschap, beperkt tot hun stricte minimum.

Dezelfde opmerkingen mogen gelden voor de getuigenissen. Het is een feit dat het merendeel van de verbalisanten veel gemakkelijker uit de getuigenissen onthouden wat de tenlastelegging staft en dat ze als eerder overbodig beschouwen, en storend voor de vervolging, alles wat de gedraging van de dader kan "verklaren".

Natuurlijk is dit alles niet het gevolg van een bewuste verdraaiing van de waarheid, maar blijkbaar wel van een haast onbewuste zorg om een strengere repressie te waarborgen.

3. DADER—ADVOCAAT

De rol van deadvoaat zou dubbel en dubbelzinnig zijn, vooral in penale zaken. Inderdaad zou de advo-

caat tegelijkertijd juridische hulp verstrekken aan zijn cliënt en het verloop van het proces controleren²⁴. De controle kan hem ertoe verplichten onaangename dingen te zeggen tegen de overheid, of het nu de politie of de magistraten betreft, terwijl de gerechtelijke bijstand er precies op gericht is het beste resultaat te bekomen (d.i. de kleinste straf), wat goede wil en een schijn van berouw veronderstelt.

SCHUYT²⁵ constateert dat de controlerende functie in sterke mate door verschillende factoren is afgezwakt. Niet alleen omwille van het oogmerk van het "beste resultaat" moet de manifeste functie van de advocaat (verdediging), wijken voor zijn latente functie (*law enforcement*). De sociale afstand tussen de antagonisten (advocaat—rechtbank) is inderdaad tot een minimum teruggebracht, daar ze elkaar haast dagelijks ontmoeten en hun verhouding een face-to-face relatie wordt. Steeds volgens SCHUYT zou dit proces nog versterkt worden door het corporatisme, de onafhankelijkheid van de advocatuur en door het mercantiele aspect van het beroep.

De latente "*law enforcement*"-functie wordt gemakkelijk verklaard met het argument dat de advocaat over het algemeen niet het waardesysteem van zijn cliënt aankleeft. "Inderdaad, Mijnheer de Voorzitter, het is een ernstig feit"²⁶ toont voldoende dat de advocaat de "waarden" van de rechter aanvaardt, zonder na te gaan of ze wel overeenstemmen met die van de meerderheid van de burgers. Zelfs de advocaten, die men *qua* politieke overtuiging uiterst links moet situeren, zijn tot een zekere graad van opportunisme gedwongen door de zorg om het beste resultaat te behalen.

Het mercantiele aspect van de verhouding dader—advocaat draagt bij tot de gemystificeerde rol van deze laatste²⁷. Hij is niet eenvoudigweg de rechtstechnicus die de verdediging van de belangen van zijn cliënt op zich neemt; hij heeft veeleer het voorkomen van een soort magiër "qui détient les clés d'un rite mystérieux au sein duquel il assigne un rôle particulier au client qui, lui, ne connaît pas les règles du jeu. Le rituel de la procédure, le cadre hiératique du procès, la stéréotypie des démarches et des interventions contribuent à rendre impossible un véritable dialogue entre le justiciable et son juge"²⁸. Als men het zo bekijkt, wordt het evident dat de advocaat mede ontstaan geeft aan de gerechtelijke mythe.

²⁴ E. D'OLIVEIRA-PRAKKEN, "De rol van de advocaat in het strafproces", in G.P. HOEFNAGELS, *Help, op. cit.*, p. 78.

²⁵ C.J.M. SCHUYT, *Rechtssociologie, een terreinverkenning*, Universitaire pers, Rotterdam, 1971, pp. 124 e.v.

²⁶ Zie G.P. HOEFNAGELS, *Rituelen ter terechtzitting*, Openbare les, Kluwer, Deventer, 1970, p. 23.

²⁷ Zelfs als het gaat om een kosteloze tussenkomst, dan nog kan de cliënt deze vrijgevigheid ervaren als een aalmoes, als een vernedering, en agressief worden.

²⁸ Geschreven opmerkingen van een lid van de werkgroep.

²³ H.M. PIJLS en TH. R.M. WILLEMSE, *Communicatie bij opsporing en vervolging*, vooral PIJLS, *Enige beschouwingen over communicatie bij de opsporing van strafbare feiten*, Preadvies uitgebracht voor de Vergadering van de Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap op 3 april 1971 te Nijmegen, p. 20.

Met het oog op het beste resultaat²⁹, pleit de advocaat meestal met sentimentaliteit en opportunisme. De *plaidoiries-vérité* of de *procès de rupture* zijn zeer zeldzaam en men past ze enkel toe in "politieke" aanlegenheden³⁰. Nochtans wortelen vele zaken van weerspanning of smaad in een politieke overtuiging of ontstaan ze ter gelegenheid van de manifestatie van deze overtuiging.

4. DADER—PSYCHIATRISCHE DESKUNDIGE

Logischerwijze zou zich hier geen enkele blokkering mogen voordoen, want anders zou de essentie van de rol van de psychiater worden voorbijgestreefd. Nochtans is de taak van de psychiatrische deskundige alles behalve eenvoudig: hij werkt in een penaal of penitentiair kader en toch zou hij zich moeten kunnen richten op hulp en zich niet inschakelen in de repressie.

Het probleem, gesteld door de rol van de psychiater, bestaat inderdaad in de mate dat een waardevol contact tussen de expert en de verdachte een vertrouwensrelatie onderstelt. De deskundige doet zich voor als een geneesheer, en dat impliceert in onze zeden een bevoorrechte vertrouwensrelatie, maar in de uitvoering van zijn taak, is hij geen geneesheer-vertrouwensman, maar wel geneesheer-verslaggever. Men kan dan ook de vraag stellen in hoeverre er hier geen echt misbruik van vertrouwen tegenover de verdachte wordt gepleegd, tenzij de deskundige — volgens de bekende Engelse formule — duidelijk stelt "dat alles wat de verdachte (in het kader van de gedachtenwisselingen deskundige—verdachte) verklaart, kan vastgelegd worden in een geschreven verslag, en tegen hem kan ingeroepen worden".

De verdachte vindt in de psychiater, belast met een neuropsychiatrisch of een medicopsychologisch onderzoek, misschien wel de enige persoon die hij werkelijk "ontmoet" tijdens het vooronderzoek en met wie hij authentiek kan zijn. Als bevoorrechte ondervrager zal deze geneesheer dikwijls beschikken over vertrouwelijke inlichtingen, die zelfs de advocaat onbekend blijven. Hieruit ontstaat voor de psychiater de zware gewetensvraag over het gebruik dat hij eventueel van deze inlichtingen zou maken.

Wanneer een psychiater geroepen wordt om zijn advies uit te brengen in een strafrechtelijke aangelegenheid³¹, dan blijkt een fundamenteel verschil in

taalgebruik. De jurist vraagt of de verdachte "al dan niet in staat was zijn daden te beheersen"³². De psychiater spreekt niet graag over onverantwoordelijkheid of vermindering van verantwoordelijkheid. Deze termen behoren niet tot zijn terminologie. Voor hem behoudt elk individu, ook het ziekste of het abnormaalste, een individuele vorm van verantwoordelijkheid. Daarom geeft de psychiater de voorkeur aan het begrip toerekeningsvatbaarheid³³ in de zin van sociale aansprakelijkheid, zoals VERSELE³⁴ ze heeft beschreven.

Bovendien verplicht de vraag naar verantwoordelijkheid, die niet alleen onwetenschappelijk en onoplosbaar is, de psychiater er dikwijls toe, nadeel toe te brengen aan zijn zieke door hem niet vatbaar voor toerekening te verklaren, terwijl hij precies een beroep wil doen op diens verantwoordelijkheidgevoelens om hem te genezen. Het is dan ook zinloos bij de betrokkene op dat ogenblik de ontmoedigende indruk te wekken dat hij als minderwaardig, als onverantwoordelijk wordt beschouwd³⁵.

Het zo specifieke betoog van de psychiater is moeilijk vertaalbaar in juridische termen en het gevaar dat het bij gebrek aan begrip aan belang inboet, is niet denkbeeldig. Indien de psychiater dit wil verhelpen door een soort anecdotische biografie neer te schrijven, dan beantwoordt hij niet meer aan wat de rechter van hem verwacht.

De werkgroep heeft zich afgevraagd of de psychiater, en zo ja, in welke mate, niet een poging heeft gedaan om een deel van het traditionele actieterrein van de jurist voor zich te winnen. Mogen we aannemen dat GHYSBRECHT³⁶ nog deelnam aan deze machtsstrijd toen hij pleitte voor een strafwetswijziging in termen van sociaal verweer, en voorstelde dat de deskundige zou antwoorden op de vraag naar vatbaarheid voor verbetering en behandeling? En ook toen hij voorstelde het strafproces in twee delen op te splitsen: een eerste deel dat zou dienen om de objectieve schuld vast te stellen, het tweede om de verzoening te bewerkstelligen tussen het recht van de maatschappij op

²⁹ P. GHYSBRECHT, *Gewetensvorming en vatbaarheid voor toerekening*, Story, Gent, 1963, p. 7.

³⁰ P. GHYSBRECHT, *op. cit.*, p. 6.

³¹ S.C. VERSELE, "Moreel toerekenbaar of sociaal aansprakelijk?", *Rechtskundig Weekblad*, 1960-61, 1361-1370. Zie vooral ook J. LEY, *Les fondements médico-psychologiques et sociaux d'une réforme de la politique criminelle*, Masson, Paris, 1961.

³² Zie J. LEY, "Le psychiatre et les interventions médico-psychologiques et sociales dans l'administration de la justice pénale", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1967-68, 145-158.

³³ P. GHYSBRECHT, *Dieptepsychologie, psychologie van het zelfbedrog*, Ontwikkeling, Antwerpen, 1967, (4de druk), pp. 165-166. Zie ook J. LEY, "Les anomalies psychiques et le concept de maladie dans leurs rapports avec la politique criminelle", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1962-63, 587-606.

veiligheid en het recht van de delinquent op psychiatrische behandeling?

Zijn we daaraan nog toe in de criminologie? Mogen we nog geloof hechten aan de "individualisering" van de straf en van de maatregel, terwijl er anderen zijn die tegenwoordig "het recht om terecht te staan" opeisen, en zich verzetten tegen "rechtsbedeling door psychiaters"³⁷, en terwijl we horen uitroepen: "Help, ik word geholpen"? Meer en meer vindt trouwens de mening ingang dat het erger is ontoerekenbaar te worden verklaard krachtens de Wet van 1 juli 1964, dan een netjes afgebakende straf te ondergaan.

Een twintigtal jaar geleden verweten de gerechtelijke korpschefs de rode en zwarte toga's dat ze wilden aftreden ten voordele van de witte jassen. Nu schrikken de "progressisten" terug voor een justitie die zou bedeed worden door witte jassen.

Zelfs in een penaal systeem, zoals het momenteel in België bestaat, is de psychiatrische tussenkomst benadeeld, zowel op het stuk van de communicatie als op dat van de besluitvorming. Aan de ene kant zijn de aanbevelingen van de deskundige vaak niet realiseerbaar in de gerechtelijke beslissing, hetzij om wettelijke, hetzij om penitentiaire redenen. Aan de andere kant bezigt de psychiater een "gesofistikeerde" terminologie en baseert hij zich op de "gecodeerde" resultaten van tests, in zulke mate dat praktisch geen enkele jurist hem kan begrijpen en dat bijgevolg voor de eindbeslissing geen steun zal gezocht worden in de psychiatrische benadering van de betrokkene.

5. DADER—SOCIALE DESKUNDIGE

Men moet toegeven dat de finaliteit van de tussenkomst van de sociale werker in het Belgisch strafrechtsbedelingssysteem, repressief is want "on attend de lui qu'il adapte les gens à des normes sociales qui sont celles de la classe dominante, pour mieux les intégrer au système, et par la suite, qu'il joue le rôle de tranquillisant politique"³⁸.

In het merendeel van de gevallen schijnt de sociale enquête een paternalistische inslag te hebben en in het penale kader een "compenserende" rol te spelen tegenover de repressieve vervolgingen, hoewel er sociale assistenten zijn, die op eigen houtje aan sociotherapie doen, gebruik makend van hun directe relatie met de betrokkene. Het is betreurenswaardig dat de sociale werker ontbreekt op het ogenblik zelf van het proces³⁹ en de groep heeft ook de hoop uitgedrukt

dat het statuut van probatie-assistent in België tegelijkertijd beter en specifiek zou worden. Zo is het bijvoorbeeld jammer dat de sociale deskundige ambtenaar van het ministerie van Justitie is, waar zijn werk soms "kiemvrij" wordt gemaakt.

We zouden de sociale werker te kort doen, indien we niet zouden wijzen op de reeks moeilijkheden waarop hij stuit, wil hij zijn taak naar behoren vervullen. Vermelden we enkel het weinig ernstige aspect van de behandeling waaraan hun zieken tegen wil en dank (dus erg weinig gemotiveerde zieken) worden onderworpen, de last en de weigeringen vanwege de administratie en het gebrek aan medewerking van iedereen, als het erop aankomt te trachten een delinquent te reïntegreren.

In werkelijkheid zou een groot deel probatie-assistenten, die "er niet meer in geloven", er zelfs niet meer op staan dat de probatievoorwaarden nageleefd worden. Op eigen verantwoordelijkheid zouden ze werkelijk hun cliënt "helpen" en hun rapporten zo opstellen, dat het verdere verloop van hun actie niet in het gedrang kan komen.

Aan de ander kant blijkt dan ook weer dat bepaalde sociale assistenten zich zeer gewillig plooiën in hun onderzoek en hun begeleiding naar de wensen van de magistratuur. Dit verschijnsel kan worden verklaard als een verdediging van de betrokken delinquent tegen de "overdreven reactie" van de magistratuur, die zich allermindst de les wil laten spellen door een "bakvisje van 25 jaar". Soms (maar minder vaak) is deze houding te wijten aan de behoefte om "graag gezien" te zijn en om nog beter deel te nemen aan de rechtsbedeling.

Tenslotte is het ook evident gebleken dat het contact tussen de sociale assistent en de delinquent veel aan belang zou winnen, indien er ook een rechtstreeks contact bestond tussen de deskundige en de rechter. Want, een rechter die persoonlijk heeft samengewerkt met een sociale werker, en die met eigen ogen diens kennis en kundigheden heeft kunnen evalueren, zal uiteraard meer belang hechten aan zijn advies.

Meer in het algemeen wenst de werkgroep te wijzen op de dringende noodzaak van een herwaardering van het beroep van sociaal werker, en van een hervorming van de studie, die nu nog altijd leidt tot wat overkomt als een typisch vrouwelijk beroep.

6. DADER—MAGISTRATEN

Wat we schreven in verband met de advocaat, geldt evenzeer voor de magistraten: ze hebben niet hetzelfde waardensysteem als de beklagde en evenmin hetzelfde taalgebruik, daar dat van de magistraten specifiek elitair is. De magistraten behoren inderdaad over het algemeen tot een veel hogere sociale klasse dan de verdachte.

Op uitzondering van een publikatie van het *Centre*

³⁷ TH SZASZ, *Het recht om terecht te staan. Rechtsbedeling door psychiaters*, Ambo, Bilthoven, 1974.

³⁸ Motie goedgekeurd door 200 congressisten op een congres van het A.F.S.E.A., te Bordeaux, 4-7 april 1971, gepubliceerd in *Espit*, nouvelle série, avril-mai 1972, p. 589.

³⁹ In dezelfde gedachtengang kan men ook de afwezigheid betreuren van een compleet, interdisciplinair team, tijdens de hele duur van de procedure.

de sociologie du droit et de la justice⁴⁰, kennen we geen studies over "de magistratuur" in België. In genoemd werk stelt VERSELE vast dat, we citeren, "le corps judiciaire est quelque peu éloigné de la vie sociale, et qu'il ne témoigne pas d'un goût particulièrement développé pour le progrès social." In andere landen, geloven sommigen zelfs dat de rechters noodzakelijkerwijze ten dienste staan van de macht, die in handen is van de heersende klassen⁴¹.

Dit conservatisme kan zijn verklaring vinden in de recrutering van de magistratuur in welbepaalde, lees, de hoogste sociale klassen⁴². En indien een magistraat voortkomt uit een minder bevoorrechte bevolkingslaag, dan zal zijn actie, die in het begin misschien minder behoudend is, vlug geneutraliseerd worden. Om te beginnen zal de "jonge" magistraat in een kamer met drie rechters geplaatst worden, waar, zoals LEYTEN⁴³ het zei, de nieuwkomer in een gestructureerd kader wordt geplaatst, waarin hij zich inschakelt of waarvan hij zich verwijderd: in beide gevallen wordt de invloed die hij kon gehad hebben, tot niets gereduceerd. Dit, voor het geval het een zittend magistraat betreft. Indien het gaat om een lid van het openbaar ministerie, dan geschiedt er inlijving in een hiërarchisch lichaam, waarin opnieuw zijn stem niet zal gehoord worden.

Een tweede uitleg voor deze behoudsgezindheid zou liggen, volgens de colleges van prof. VAN OUYTRIVE aan de K.U.L., in drie elementen:

- de partijpolitisering, die in België zeer sterk doorweegt, zowel wet betreft de benoemingen, als wat betreft de wetgeving (die gewoonlijk op compromissen neerkomt).
- de juridische professionalisering: alle beslissingen worden genomen door "juristen-administratieveelingen" die trouwens met geen enkele andere discipline deze beslissingsbevoegdheid willen delen⁴⁴.

⁴⁰ S.C. VERSELE, "Une tentative d'approche psychologique de la magistrature belge de première instance", *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1966, n° 4, pp. 635-697.

⁴¹ D. PETERS, *Richter im Dienst der Macht. Zur gesellschaftlichen Verteilung der Kriminalität*, F. Enke Verlag, Stuttgart, 1973. Zie ook W. KAUPEN und Th. RASEHORN, *Die Justiz zwischen Obrigkeitsstaat und Demokratie. Ein empirischer Beitrag zur Soziologie der deutschen Justizjuristen*, Luchterhand, Neuwied, 1971.

⁴² N. WEINSTOCK, "Strafrecht en maatschappij", *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 1966, 392, en C.J.M. SCHUYT, *op. cit.*, 112-114, die verscheidene Duitse, Noorse en Nederlandse studies citeert.

⁴³ Op het colloquium over de "Taak en opleiding van de magistraat", te Gent, op 9 en 10 november 1972. Zie het verslag in de *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1972-73, 619.

⁴⁴ Dit fenomeen is des te wonderlijker inzake gerechtelijke jeugdbescherming, waar affectieve problemen het voorwerp uitmaken van juridisch-judiciaire beslissingen. Deze vaststelling werd ten eerste onderstreept op het seminarie "Kan het gerecht de jeugd beschermen?", op 7 en 8 juni 1974 in de arbeidershogeschool, Hoger instituut voor sociaal en cultureel werk.

- de bureaucratisering en haar dysfuncties.

We herinneren er ook aan dat een magistraat bepaalde "verplichtingen van zijn ambt" zou hebben. Zo onderstreepte onder andere een lid van de groep: "Pas mal de magistrats ne parviennent pas à considérer qu'il existe d'autres manières de vivre que celle qu'ils mènent, qu'ils sont contraints de mener de par leurs fonctions..." Opnieuw dus eigenlijk dat verschil in waardenschaal, die "culturele afstand".

a) Het openbaar ministerie

Hoewel het contact tussen aanklager en aangeklaagde van fundamenteel belang is, blijkt de kwaliteit van deze communicatie op niets te gelijken, en dit om verscheidene redenen.

Zich beroepend op de ondeelbaarheid van het openbaar ministerie, verdelen de magistraten van het openbaar ministerie vaak onder elkaar het werk van een zelfde zaak. Ze handelen inderdaad niet in eigen naam, maar in naam van hun ambt⁴⁵. Bijgevolg wordt vooral in de grote arrondissementen de band, die procureur en verdachte zou moeten verenigen, verwaarloosd. Het gebeurt evenwel dat een substituut inlichtingen inwint bij zijn collega, voorganger in een zaak; maar, hoe groot is nog de authenticiteit van zo een tweedehandse inlichting?

Natuurlijk is het gedeelte van de taak van het openbaar ministerie dat zich afspeelt op de terechtzitting het belangrijkste. En, is het redelijk om voor deze relatie van aanklager—aangeklaagde de term "communicatie" te gebruiken? De procureur vertegenwoordigt de publieke opinie "zelfs indien zijn traditionele gezichtspunten sedert lang door de bevolking zijn voorbijgestreefd". De procureur is een "citoyen-au-dessus-de-tout-soupçon" terwijl de verdachte wordt "verdacht, beklaagd en beschuldigd en al bijna veroordeeld is, alleen al door de situatie waarin het openbaar ministerie hem geplaatst heeft".

Het openbaar ministerie wil waken over de waarden van de samenleving, maar weigert stelselmatig de "ware waarde van deze waarden" te onderzoeken. Het is ondenkbaar dat een procureur zou dulden dat de openbare orde, die hij moet verdedigen, ter discussie wordt gesteld of zou aanvaarden dat gedrag, dat wettelijk anti-sociaal is, in feite zeer authentiek sociaal is. Het is onmogelijk zich een procureur in te beelden met anterograde marginaliteit, met een sociaal en human revolutionarisme. Een lid van de groep drukte het aldus uit: "Een procureur is er steeds toe gedoemd procureur te blijven".

b) De onderzoeksrechter

In verband met deze magistraat, die trouwens slechts in bepaalde gevallen optreedt, heeft de werk-

⁴⁵ Zie R. HAYOIT DE TERMICOURT, "Propos sur le ministère public", *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1936-37, 975.

groep zich beperkt tot de vaststelling dat de belangrijkste beslissing die deze magistraat kan nemen, die over de voorlopige hechtenis is. Terwijl dit bevelschrift zeer ernstige gevolgen heeft voor de betrokkene, schijnt het gegeven te worden zonder veel nadenken. Dit zou te wijten zijn aan het gebrek aan tijd, waaronder een onderzoeksrechter "met dienst" te lijden heeft.

c) De rechter

Eens te meer moeten we ons afvragen of communicatie wel mogelijk is tussen degene die oordeelt en degene die wordt geoordeeld, alleen al door het kader van de zitting (waar de beklaagde zijn rechter bijna steeds voor de eerste maal ontmoet).

HOEFNAGELS⁴⁶ publiceert i.v.m. een zitting, die de mediaan is van 21 zaken, enerzijds hoeveel maal rechter en verdachte aan het woord zijn geweest, en anderzijds de duur van hun praten in seconden.

protagonisten	aan het woord	tijdsduur (seconden)
Voorzitter	23	500
Rechter 1	2	2
Rechter 2	1	1
Verdachte	20	19

We vrezen dat in België de zaken er niet beter voorstaan⁴⁷.

Het kader zelf van de zitting is bovendien vernietigend. De advocaat legt zijn cliënt dan nog bijna het zwijgen op, zeker als het erom gaat het laatste woord te hebben⁴⁸, en alles wordt er beheerst door het "decorum" met als toppunt het witte hemd en de das van de verdachte, aangetrokken op uitdrukkelijke vraag van zijn verdediger.

Kan men spreken van "communicatie" tussen een rechter, in toga, die hoog en ver zit te "tronen", die zich uitdrukt met alles behalve alledaagse woorden, en een delinquent, die "op het bankske" zit, laag, platgedrukt tegen de balie, omringd door rijkswachters, die enkel mag spreken als hij de toelating krijgt en die onmogelijk "zijn" waarheid kan laten gelden tegen die van de procureur en de advocaat, die zweven op het vlak van de principes en het niet-waarachtig-beleefde?

Hoe kan men communicatie tot stand brengen in een rechtsbedeling, die gescheidt "comme une messe est célébrée, les enfants de chœur étant remplacés par des gendarmes", in een recht dat bedeed wordt in "un ritualisme désuet qui risque de faire oublier que

⁴⁶ G.P. HOEFNAGELS, *Rituelen*, op. cit., p. 19.

⁴⁷ In de werkgroep heeft men er ook op gewezen dat er, op enkele uitzonderingen na, in correctionele zaken geen ondervraging meer plaatsheeft, daar de rechter zich baseert op de informatie, die hij heeft uit het vooronderzoek.

⁴⁸ G.P. HOEFNAGELS, *Rituelen*, op. cit., p. 35.

la justice est un rouage social et non quelque fonction divine"⁴⁹.

II. DE BESLUITVORMING

Waarop baseert de rechter zich in feite om zijn oordeel te vormen? Noodzakelijkerwijze op het dossier dat hem is voorgelegd, en op datgene wat zijn aandacht heeft getrokken tijdens de zitting.

1. HET DOSSIER

Hoeft het strafregister het vonnis te beïnvloeden? Zal de rechter daarbij niet de fout maken, die NIJBOER⁵⁰ beschrijft?

Als men wil verder gaan met gebruik te maken van het strafregister, dan dient men – zoals een lid van de werkgroep het voorstelde – een techniek te ontwikkelen van "criminalistisch-rationele" lectuur van deze gegevens, en niet alleen maar rekening te houden met de lengte ervan.

De overige elementen van het dossier zijn, in het kort, de volgende:

- de processen-verbaal, opgemaakt door de politie (klacht, verhoor, getuigenissen) in hun van te voren bepaalde vorm, die ertoe strekken het bewijs van de feiten te leveren, en de verzwarende en (eventueel) de verzachtende omstandigheden aan te duiden. De "parajuridische" elementen, misschien van veel meer verhelderende waarde voor de rechter, vindt men er niet in terug;

- enkele papieren (met even strak voorgeschreven vorm) zoals de personalia en het inlichtingenblad, over het algemeen door politiefunctionarissen ingevuld, die enkele vage aanduidingen bevatten die eventueel, indien de gegevens waarheidsgetrouw zijn, kunnen bijdragen tot de vorming van een beeld over de betrokken persoon;

- de verslagen van de deskundigen, hierboven uitvoerig beschreven.

2. DE ZITTING

Hiermee komen we tot het tweede constitutieve element van de beslissing: de terechtzitting.

⁴⁹ S.C. VERSELE, "Aspects juridiques de la perception de la déviance et de la criminalité", in *Etudes relatives à la recherche criminologique*, vol. IX, Conseil de l'Europe, (C.E.P.C.), Strasbourg, 1972, p. 161.

⁵⁰ J.A. NIJBOER, *De wet op de justitiële dokumentatie, de voorspellende waarde van straflijstgegevens*, uiteenzetting gehouden op de Toogdag, hulpverlening aan (ex-)delinkwenten "Reklassering in de ring", Erasmus universiteit, Rotterdam, 14 december 1973. Hij klaagt hierin aan dat andere auteurs een sterke correlatie gevonden hebben tussen de inhoud van het strafblad en de recidivekansen. Hij bewijst dat tussen beide een interveniërende variabele dient gesitueerd: de stigmatiserende maatschappij.

De getuigen worden niet "gehoord", maar "ondervraagd", wat natuurlijk nadelig uitvalt voor de authenticiteit van hun inbreng.

Het openbaar ministerie maakt de zaak volledig onbegrijpelijk voor beklagde en publiek, door zijn wettelijke verplichting een uiteenzetting van de feiten te geven, niet na te komen⁵¹. Een ander gevolg hiervan is dat de rechter gedwongen wordt een rekwirerende rol te spelen. En uitlatingen van het openbaar ministerie, als "ik dring niet aan" en "mijn ambt verzet er zich niet tegen dat" stammen uit een mondelinge traditie, die het rituele aspect van de zaak alleen maar versterken.

De advocaat speelt over het algemeen het spelletje van de andere juristen mee en wordt door zijn cliënt niet meer begrepen. Hij "neemt geen risico", zelfs in die mate dat hij voor zijn onschuldige cliënt een lichte veroordeling met uitstel verkiest boven het risico van een pleidooi om vrijspraak⁵². Moreel is dit verwerpelijk.

Moeten we de reeks gemeenplaatsen nog herhalen, zoals "de 'bank' doet pijn aan je achterwerk"; en "met handboeien aan binnenkomen in de hoorzaal snijdt elke mogelijkheid tot communicatie af, zeker als men, indien men de toelating heeft om te spreken, er nog moet voor rechtstaan"?

Welke indruk maakt het op de beklagden als ze zien dat aan zaken met advocaat voorrang verleend wordt en dat tegen het eind van de zitting alles op een drafje wordt afgehandeld? Moeten we er nog op wijzen dat ook vaak de tolken niet uitblinken door neutraliteit en objectiviteit in hun vertaling?

In feite dienen zowat alle elementen, waarop de rechter zich kan baseren in zijn oordeelsvorming, beschouwd te worden als erg twijfelachtig.

3. HET VONNIS

Een kwantitatieve aanpak van de vonnissen, uitgesproken in strafzaken in België, zou onbetwistbaar aantonen dat het de laagste sociale klassen zijn, die in overgrote mate het voorwerp van veroordelingen uitmaken.

Een kwalitatieve benadering van het beslissingsproces is onmogelijk om dezelfde redenen als in Nederland. SCHUYT⁵³ schrijft dat een dergelijke studie de analyse veronderstelt van de motieven en de beschikbare gedeelten, terwijl alvast de motivering van vonnissen en arresten tot een strikt minimum is beperkt. We mogen de strafrechtspraak dan ook nau-

⁵¹ HOEFNAGELS (*Rituelen, op. cit.*, p. 39) verhaalt zelfs "een luid verzoek van de publieke tribune aan de officier van Justitie, om luider te spreken".

⁵² Dit voldoet iedereen: het openbaar ministerie is volstaan, want er is een veroordeling, en de rechter is gelukkig, want er zal geen hoger beroep worden aangetekend.

⁵³ C.J.M. SCHUYT, *op. cit.*, p. 115.

welijks beschouwen als bruikbaar sociologisch materiaal⁵⁴.

Het is inderdaad zo dat de feiten, van doorslaggevend belang in strafzaken, niet herhaald worden. Men volstaat met de constatering "dat de feiten bezeugen zijn". Men houdt geen rekening met "argumenten", enkel de "rechtsmiddelen" worden in overweging genomen.

Soms is de motivering zelfs banaal, "loos", bijvoorbeeld als men de afwezigheid vaststelt van criminele veroordelingen voor gelijksoortige feiten, inzake overspel of onderhoud van bijzit, en er verzachtende omstandigheden uit put.

Zou het van kwade trouw getuigen CALAMANDREI⁵⁵ te geloven? Hij zegt dat een vonnis geen syllogisme is, met premissen, waaruit op strikt logische wijze de conclusie voortvloeit, maar dat, integendeel, de rechter de redenering in de omgekeerde richting maakt: hij heeft van te voren zijn mening en zoekt ze achteraf te verantwoorden.

Naar het schijnt leggen zeer weinig rechters aan de veroordeelde uit hoe zij hun overtuiging gevormd hebben. Een dergelijke dialoog zou nochtans een van de weinige kansen in het huidige systeem uitmaken, om opnieuw aan te haken bij de realiteit. Vergeten we evenwel de moeilijkheden niet, die met zulke uitleg gepaard gaan: het is zeer kies de juiste toon te vinden; niet te veel welwillende tegemoetkoming, maar ook geen misprijzen of autoritarisme. Een mischien is het niet nodig in elke zaak. Laten we hierop niet verder ingaan.

We zijn ervan overtuigd dat het niet overdreven is te besluiten tot de vaststelling dat de strafrechtelijke beslissingen doordrenkt zijn met formalisme, legalisme en inauthenticiteit.

**

Waartoe dient strafrecht? Is het noodzakelijk als *substysteem van het rechtssysteem*, waarin het door de dreiging met en de oplegging van straffen de normen van de andere takken van het recht kracht bijzet? Dat is helemaal niet zeker, want elke rechtstak afzonderlijk voorziet in herstel na de overtreding van een van haar regels.

Daarentegen is het bestaan van een opsporingsapparaat wel verantwoord: het is noodzakelijk om de veroorzaker van maatschappelijke schade, die dient hersteld, te vinden. En, ingeval dit apparaat faalt, dan zou een algemene verplichte verzekering, zoals DEKKERS⁵⁶ deze al voorstelde in een andere context, de schade moeten vergoeden.

⁵⁴ Het Hof van Cassatie huldigt zelf dit principe, als het vernietigt met als enig motief "gebrek aan motivering".

⁵⁵ P. CALAMANDREI, *Lof der rechters, geschreven door een advocaat*, vertaald door mr. H.W.J.M. Keuls, 2de druk, Boucher, Den Haag, 1963, p. 96.

⁵⁶ R. DEKKERS, *Overheersende belangen, Rechtskundig Weekblad*, 1955-56, 1361-1374, vooral 1372.

Is het strafrecht waardevol als *substelsysteem van een sociaal controlesysteem*? Dat men ons dan eerst het bewijs levere van het belang van de generale preventie en van de waarde van de incriminatie als overredingsmiddel!

Waartoe dienen de straf en de maatregel? Om de boosdoener weder aan te passen? Waaraan? Aan onze maatschappij; is die dan zo goed? Moeten we niet veeleer zeggen, samen met TAYLOR, WALTON en YOUNG⁵⁷, dat het onze taak is "to create a society in which the facts of human diversity, whether personal, organic or social, are not subject to the power to criminalize"?

Sommigen, zoals MILIKOWSKI⁵⁸, gaan nog verder en zingen de lof van de onaangepastheid, aangezien ze in marginaliteit een innoverende karakteristiek erkennen.

Anderen stellen vast, zoals RICHARD QUINNEY⁵⁹ het

⁵⁷ I. TAYLOR, P. WALTON and J. YOUNG, *The New Criminology. For a Social Theory of Deviance*, Routledge and Kegan Paul, London, 1973, p. 282.

⁵⁸ H.P.H. MILIKOWSKI, *Lof der onaangepastheid. Een studie in sociale aanpassing, niet-aanpassing, onmaatschappelijkheid*, Boom, Meppel, 1961, 7de druk, 1972.

⁵⁹ R. QUINNEY, "The Ideology of Law. Notes for a Radical Alternative to Legal Oppression", *Issues in Criminology*, 1972, nr. 1, pp. 1-37.

doet, dat de bestaande wetgeving er enkel toe strekt een *status quo* te handhaven en dientengevolge elke zo noodzakelijke bevrijding van de mens verhindert. Het zou "zinloos" zijn te proberen een dergelijk systeem "dat groepen en individuen verdrukt", te willen wijzigen. We moeten het vernietigen.

Wat er ook van zij, de werkzaamheden van de tweede groep hebben in elk geval geleid tot de vaststelling dat de communicatie en de besluitvorming in de Belgische strafrechtsbedeling volledig beheerst worden door legalisme, formalisme en een ritueel, die alle authenticiteit verhinderen.

Alles speelt zich af buiten en ver van alle wezens, of ze nu de producenten of de consumenten van deze justitie zijn. De strafbeslissing is menselijk onrechtvaardig, en de wederaanpassingsbeslissing is sociaal onrechtvaardig. Ware rechtvaardigheid onderstelt de hervorming van de economische, politieke en sociale structuren, waarvan onze huidige justitie de privileges en de discriminaties in stand houdt.

Harrie VAN BOSTRAETEN
dr. jur., lic. crim.

Anne VAN HAECHT
lic. soc.

OVERWEGINGEN OVER DE FEITELIJKE MUNTDEPRECIATIE MET BETREKKING TOT DE SCHADELOOSSTELLING WEGENS AANTASTING VAN DE FYSISCHE INTEGRITEIT DOOR EEN ONRECHTMATIGE DAAD

1. In een onlangs in het Rechtskundig Weekblad verschenen artikel (1974-75, 1154) heeft mr. DE MOND het actuele probleem van de gevolgen van de munterosie en de indexerings van wedden en lonen op de schadeloosstelling van de slachtoffers van een onrechtmatige daad op een uitstekende wijze benaderd.

Wij zijn er echter niet van overtuigd dat de gesuggereerde oplossing om de schadeloosstelling van de benadeelde door betaling van een kapitaal te vervangen door een geïndexeerd rentesysteem de moeilijkheid en het complexe karakter van het probleem uit de weg zou ruimen. Integendeel zijn wij de mening toegedaan dat een dieper onderzoek van de toepassing van dat systeem, hoewel het op het eerste gezicht in sommige gevallen op sociaal gebied billijk schijnt, aantoonde dat het zou leiden tot grote moeilijkheden en zelfs onrechtvaardigheden die van die aard zijn dat ze de rechter ervan zullen weerhouden.

2. Het ligt niet in onze bedoeling opnieuw de controverse te openen over de vraag of de schadeloos-

stelling al dan niet door de uitkering van een kapitaal dient te geschieden of door een lijfrente. SCHILTZ heeft dit aspect uitvoerig belicht¹ en is tot de conclusie gekomen dat om redenen van economische, van sociale en praktische aard, op enkele uitzonderingen na, de uitkering van een kapitaal veruit te verkiezen is.

De tegen het rentesysteem aangevoerde bezwaren zijn nog steeds dezelfde gebleven en de rechtscolleges hebben ze tot nog toe aanvaard, aangezien zij dat systeem slechts toepassen in zeer uitzonderlijke gevallen, nl. wanneer de medische toestand van het slachtoffer zo erg is dat er rekening mee dient gehouden te worden dat de normale gemiddelde fysiologische levensduur niet zal worden bereikt².

Dan rijst de vraag of thans, rekening houdend met het verschijnsel van de munterosie en van de indexerings van wedden en lonen, de voorkeur dient ge-

¹ H. SCHILTZ "Rente of kapitaal als vergoeding voor lichamelijke schade in gemeen recht", *R.W.*, 1959-60, 1347 e.v.

² Hof Brussel, 29 juni 1956, *R.G.A.R.*, 1960, 6.546; Hof Brussel, 26 oktober 1960, *J.T.*, 1961, 404.

geven te worden aan het rentesysteem, alleen om het de rechter mogelijk te maken de benadeelde door een geïndexeerde rente te vrijwaren tegen inflatoire of andere nadelige monetaire verschijnselen.

3. Om deze vraag te kunnen beantwoorden dient onderzocht te worden of de indexerings van de schade-loosstelling op zichzelf juridisch verantwoord is. DE MOND geeft toe dat zowel de bepalingen van het monetair recht als de beginselen van het burgerlijk recht verbieden rekening te houden met de verhoging van de schade alleen maar uit hoofde van een toekomstige en hypothetische muntdepreciatie. Wij zijn het daar volkomen mee eens, doch stellen vast dat hij in zijn voorstel van oplossing van het probleem, nl. het aanvaarden van een geïndexerd rentesysteem, blijkbaar afwijkt van de juridische beginselen waarop hij zich beroept.

Om de juridische verantwoording van een geïndexerd rentesysteem te beoordelen, rijst de vraag of de rechter die dat systeem aanvaardt, niet ipso facto aanneemt dat de muntontwaardiging onbetwistbaar een element vormt van de schade en een zekere schakel is in het causale verband tussen de onrechtmatige daad en haar gevolgen.

Het is inderdaad om het even of de rechter dat causaal verband in aanmerking neemt bij de begroting van de schade, ofwel door toekenning van een kapitaal dat hij in zekere mate verhoogt met het oog op een eventuele, doch op het ogenblik van zijn uitspraak zeker schijnende muntontwaardiging, ofwel door de vestiging van een kapitaal voor het uitkeren van een rente, die hij in verband met de veronderstelde toekomstige munterosie, periodiek wenst te zien verhogen door indexerings.

In beide gevallen legt hij de gevolgen die de monetaire moeilijkheden op de schade hebben, hetzij onmiddellijk, hetzij in de toekomst, ten laste van de aansprakelijke partij.

Het probleem van de causaliteit van de toekomstige schade door munterosie blijft dus in zijn geheel gesteld op het ogenblik van de uitspraak, zodat de rechter, hoe zijn oordeel ook mag luiden, gehouden blijft tot de eerbiediging van de beginselen van het monetair en van het burgerlijk recht, d.w.z. tot de juiste toepassing van art. 1382 B.W.³.

Om het geïndexeerde rentesysteem te kunnen aanvaarden zou er dus moeten worden aangetoond, dat de rechter de bovengenoemde juridische beginselen door de toepassing van dat systeem geenszins schendt. Er zou dan moeten worden aangenomen dat de gevolgen van de munterosie en van de indexerings van wedden en lonen steeds een zekere causale schakel vormen tussen de onrechtmatige daad en de schade.

³ W. BUSKENS, "De invloed van de muntontwaardiging op de index van de vergoeding van de toekomstige materiële schade van slachtoffers van ongevallen of van hun rechthebbenden", *De Verzekering*, 1973, 1023.

4. DE MOND tracht het rentesysteem te verdedigen door te verwijzen naar een vonnis van het Tribunal de Grande Instance te Fontainebleau dat in tegenstelling met de rechtspraak van het Franse Hof van Cassatie⁴ van oordeel was dat om morele en sociale motieven het belang van het slachtoffer dient te primeren op de bepalingen van het monetaire recht.

Wij zijn de mening toegedaan dat er geen afbreuk mag gedaan worden aan de fundamentele rechtsbeginselen alleen maar om een uitweg te zoeken voor problemen ontstaan door een wellicht voorbijgaande conjunctuurtoestand. Een dergelijk gelegenheidsmiddel mist een voldoende rechtsgrond opdat het feit dat de monetaire moeilijkheden en de indexerings van wedden en lonen geen zeker en noodzakelijk gevolg zijn van de onrechtmatige daad, erdoor over het hoofd zou kunnen worden gezien.

De Franse jurist LESOEUR, zegt hierover terecht⁵:

"En vérité, le dommage éprouvé par la victime comporte, outre les conséquences directes du fait de l'auteur, une aggravation, un nouveau dommage, causé par l'érosion monétaire. Comment peut-on imputer à l'auteur responsable les conséquences d'un phénomène aussi général et indépendant de sa volonté que l'érosion monétaire? Comment peut-on soutenir que l'érosion monétaire n'est pas une cause étrangère au responsable initial?"

"En réalité, il y a bien deux préjudices: le préjudice direct initial, auquel s'ajoute le préjudice causé par l'érosion monétaire.

"On a bien envie – Thémis nous pardonne – de répondre au juridisme subtil des savants professeurs en langage fort vulgaire: c'est comme si la victime recevait un premier coup de bâton, puis une volée de coups de bâton successifs, le bâton n'étant pas le même, ni la main qui le tient, et les deux mains appartenant à deux personnes parfaitement distinctes dans leur identité comme dans leur action."

5. Buiten de strikt juridische beschouwingen is er vanzelfsprekend ook het morele en sociale aspect van het probleem. Er wordt beweerd dat het sociale evenwicht gestoord wordt indien ten gevolge van de muntontwaardiging het slachtoffer niet volledig wordt teruggeplaatst in de toestand waarin het zich vóór het ongeval bevond. Men schijnt evenwel te vergeten dat het sociale evenwicht even erg gestoord wordt indien de aansprakelijke partij gedurende verschillende jaren moet instaan voor een schade-evolutie, waaraan zij totaal vreemd is, een evolutie die weliswaar zowel gunstig als ongunstig kan zijn, doch die haar voortdurend in een totale economische onzekerheid brengt.

⁴ Cass. fr., 4 juni 1964, *J.C.P.*, 1964, 103: "Les fluctuations monétaires, circonstances variables et étrangères aux fautes commises, ne sauraient incomber à l'auteur du dommage."

⁵ M. LESOEUR, "Indemnisation par rentes indexées", *Argus*, 5 april 1974, n° 5323, p. 544.

De voorstanders van de geïndexeerde schade brengen o.m. als argument naar voren dat de benadeelde onmogelijk het hem toekomende kapitaal derwijze kan beleggen dat de munterosie gecompenseerd wordt. Indien dit waar zou zijn voor de benadeelde zou zulks ook waar moeten blijven voor de aansprakelijke partij, die in geval van veroordeling tot een geïndexeerde lijfrente, zich voor dezelfde moeilijkheid zou geplaatst zien om, door een doelmatige belegging, in staat te zijn het vonnis uit te voeren.

Het zou verkeerd zijn te beweren dat dat sociale aspect wat de schuldenaar betreft, meer theoretisch is dan reëel wegens het bestaan van een verzekeringswezen dat door de verleende waarborgen de auteur van de onrechtmatige daad behoedt tegen de mogelijke periodieke aanpassing van de schade.

Wij zullen later terugkomen op de rol van de verzekeraars bij de schaderegeling, doch hier zij gezegd dat de verzekering van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid, buiten de takken waarin ze wettelijk verplicht is, ver van algemeen is. Denken wij bijvoorbeeld, wat het wegverkeer betreft, aan de talloze niet-verzekerde fietsers en voetgangers en aan alle andere personen die in gemeen recht niet verzekerd zijn voor de burgerlijke gevolgen van hun delictuele of quasi-delictuele fouten. De rechthebbenden op schadeloosstelling aan wie een lijfrente wordt toegewezen ten laste van deze niet-verzekerden lopen weliswaar, zowel als bij de toekenning van een kapitaal, het onmiddellijke risico van de insolventie van de schuldenaar, doch in geval van uitkering van een lijfrente worden zij daarenboven bestendig geconfronteerd met de grote moeilijkheden die veroorzaakt worden bij de uitvoering van een vonnis dat een periodieke schuld oplegt. Denken wij maar even aan de uitvoering van vonnissen inzake onderhoudsgeld, enz.

Door het invoeren van de geïndexeerde lijfrente blijft het sociaal evenwicht bijgevolg voor een groot gedeelte van de benadeelden toch verstoord, zodat dat argument weinig overtuigend klinkt. Men kan zich trouwens afvragen of de rechtscolleges ooit aan het toekennen van een lijfrente, laat staan een geïndexeerde rente, zouden kunnen denken in de gevallen die niet door verzekering gedekt zijn.

6. Uitgaande van de stelling dat zou kunnen worden aangenomen dat de gevolgen van munterosie en indexering in causaal verband staan met de onrechtmatige daad, willen wij thans onderzoeken of het systeem van de geïndexeerde lijfrente wel op alle benadeelden toepasselijk is.

Wij laten buiten beschouwing de slachtoffers die een lichte of een middelmatige bestendige arbeidsongeschiktheid hebben opgelopen, die klaarblijkelijk geen, of slechts een geringe aantasting van hun fysieke en economische integriteit met zich heeft gebracht. De materiële schade zal in die gevallen terecht ex aequo et bono geraamd worden, aangezien in tegenstelling met wat door sommigen wordt verdedigd, de werkelijk geleden schade "in concreto" beoor-

deeld moet worden en deze niet vatbaar is voor kapitalisatie.

Wij zullen het dus alleen hebben over de zwaar getroffen, d.w.z. die waarvan de graad van bestendige arbeidsongeschiktheid zo hoog is dat zij bijna een zekere weerslag heeft op de economische capaciteit en op de inkomsten. Wij gebruiken opzettelijk de term "economische capaciteit", omdat de rechtspraak thans vrij algemeen aanneemt, dat het niet het verlies van inkomsten is dat als criterium dient bij de begroting van de schade, doch wel de vermindering van het arbeidsvermogen dat weliswaar in sommige gevallen aan de hand van de inkomsten kan worden geraamd. In zeer veel gevallen kan de economische waarde van de benadeelde tamelijk nauwkeurig bepaald worden en bestaat eveneens de mogelijkheid om mathematisch het voor de uitkering van een lijfrente nodige kapitaal te vestigen. Er bestaat jammer genoeg ook een zeer groot aantal slachtoffers waarvoor deze methode van schadeloosstelling of de gewone kapitalisatie volgens de aard van de zaak, niet mogelijk zijn. Denken wij b.v. aan zwaar getroffen kinderen of jonge lieden waarvan de beroepsoriëntering nog niet is vastgesteld of aan gepensioneerden en zieken voor wie de rechtscolleges zich genoodzaakt zien de schade "ex aequo et bono" te begroten⁶. Zelfs indien er met het oog op de munterosie een hoger bedrag per graad van arbeidsongeschiktheid wordt toegekend, kan onmogelijk voorzien worden of dit verhogingscoëfficiënt doelmatig een eventuele toekomstige muntontwaarding zal compenseren.

Hetzelfde geldt voor personen met zeer hoge inkomsten waarvan de economische capaciteit en deze inkomsten, niettegenstaande de hoge graad van arbeidsongeschiktheid, in werkelijkheid niet in verhouding zijn aangetast. Ook voor deze categorie van benadeelden begroten de rechtbanken oordeelkundig de materiële schade ex aequo et bono, omdat de mathematische berekening van die schade door kapitalisatie buiten proportie zou zijn met het werkelijk "in concreto" geleden nadeel⁷.

Niettegenstaande het feit dat in deze gevallen de door de rechtscolleges toegepaste methode van schadebegroting onbetwistbaar verantwoord is, lijdt het geen twijfel dat deze slachtoffers wat hun toekomstige schade, veroorzaakt door erosie van het hun toegekende kapitaal betreft, niettemin in een minder gunstige positie zouden staan dan die welke zouden genieten van een automatisch aan de munterosie aangepaste geïndexeerde lijfrente.

Voor alle categorieën van benadeelden dient de concrete vermindering van de economische capaciteit vergoed te worden, doch naargelang er al dan niet

⁶ Hof Brussel, 2 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9080.

⁷ Corr. Brussel, 13 juni 1964, *J.T.*, 1965, 41; Cass., 19 januari 1970, *J.T.*, 1970, 341; Hof Brussel, 18 december 1963, *R.G.A.R.*, 1964, 7333; Hof Brussel, 28 september 1972, *J.T.*, 1972, 625.

mogelijkheid bestaat tot kapitalisatie met geïndexeerde rente zouden, indien wij de theorie van DE MOND zouden volgen, de enen volledig en de anderen op een onvoldoende wijze of helemaal niet gevrijwaard blijven tegen de vermindering van de koopkracht. Dat zou ten opzichte van de laatsten leiden tot een onrechtvaardige rechtsbedeling.

7. Wij menen dat de sociale en economische onevenwichtigheid die door het invoeren van het lijfrentesysteem bij de schadebegroting zou ontstaan, slechts vermeden kan worden door alle benadeelden en alle aansprakelijke partijen op gelijke voet te stellen wat de monetaire evolutie van het bedrag der schadevergoeding na de gerechtelijke uitspraak betreft. Of men nu bij de begroting van de schade de kapitalisatie toepast – zelfs in uitzonderlijke gevallen in de vorm van een lijfrente – of een raming doet ex aequo et bono, alle slachtoffers en ook alle aansprakelijke partijen moeten door de gerechtelijke uitspraak weten waaraan zij er op financieel gebied aan toe zijn. Een eerste vereiste daartoe is het strikte naleven van de fundamentele rechtsbeginselen waardoor de munterosie en de indexering van wedden en lonen als vreemd aan de onrechtmatige daad beschouwd worden en de rechter bijgevolg bij zijn uitspraak slechts de volstrekt zekere schade begroot.

Het is dus heel normaal dat op het ogenblik van de uitspraak de rechtbanken aan de hand van het basisinkomen de economische waarde van het slachtoffer bepalen, met inbegrip van de indexaanpassingen tot vóór het vonnis. Ook bij de schadebegroting ex aequo et bono kunnen de rechtbanken zich laten leiden door de waarde van de munt op het ogenblik van hun vonnis, voor zover zij zich onthouden van een verhoging gebaseerd op een onbekende toekomstige conjunctuur.

Ingeval ze om uitzonderlijke motieven die verband houden met de bijna zekere inkorting van de normale levensduur van het slachtoffer, een lijfrente tekenen, mogen zij deze niet indexerend willen zij de aansprakelijke partij niet doen instaan voor de gebeurlijke monetaire verwickelingen, waaraan zij vreemd is.

8. In Frankrijk, waar het toekennen van een lijfrente zonder indexering (het toekennen van een geïndexeerde rente gebeurt zeer uitzonderlijk) vaak wordt toegepast en waar renteverhogingen periodiek door de wet worden bepaald⁸, worden deze verhogingen geenszins ten laste gelegd van de aansprakelijke partijen. De verzekeringsmaatschappijen Burgerlijke Aansprakelijkheid, de Nationale Voorzieningskas, de Mutualiteiten, die tot de uitkering van een lijfrente verplicht zijn, ontvangen terugbetaling van de voor de renteverhogingen gevestigde wiskundige reserve van het "Fonds Commun des Majorations des Rentes Viagères", een instelling die o.m. met dit doel werd opgericht en die gedeeltelijk gestijfd wordt door de Staat

en gedeeltelijk door de gemeenschap van de verzekerden⁹.

In ons land bestaat echter dergelijk Fonds niet (behalve het "Waarborgfonds voor de Arbeidsongevallen" waarover wij het later zullen hebben).

9. DE MOND is van oordeel dat het probleem bij ons kan opgelost worden door een geïndexeerde lijfrente waarvan de praktische uitwerking voor de verzekeraars van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid, geen onoverkomelijke moeilijkheid oplevert.

Afgezien van alle hierboven aangehaalde beschouwingen en in de veronderstelling dat inderdaad de overgrote meerderheid van benadeelden er belang bij zou hebben vergoed te worden door een lijfrente in plaats van door een kapitaal, een hypothese die echter te betwijfelen valt¹⁰, is er inderdaad de vraag of het rentesysteem, wel te verstaan in de gevallen die door de verzekering gedekt zijn, technisch verantwoord en gemakkelijk uitvoerbaar is.

Het is enigszins verwonderlijk dat DE MOND enerzijds aanneemt dat er, door het aanvaarden van een verhoging van de schade enkel wegens een toekomstige en hypothetische muntdepreciatie, bij de verzekeringsmaatschappij een grote stoornis zou ontstaan in het evenwicht tussen de ongevallenlast en het premie-incasso, waarvan de gevolgen afgewenteld zouden worden op het geheel der risicoscheppers, m.a.w. de gemeenschap, en anderzijds van mening is dat dit zelfde euvel niet zou bestaan bij toepassing van het rentesysteem. Wij zijn het met dat laatste niet eens. Indien de rechter op het ogenblik van zijn vonnis een verhoging van de schadeloosstelling toekent om rekening te houden met de indexaanpassingen tot bij de uitspraak, rijst reeds het probleem van de stoornis tussen de ongevallenlast en het premie-incasso, dat contractueel nominaal werd vastgelegd vóór de verwezenlijking van het risico. Hetzelfde euvel doet zich voor in nog veel grotere proporties bij een aan de index onderworpen rentesysteem. De auteur schijnt inderdaad uit het oog te verliezen dat de technische reserves bij dat systeem moeten bevatten: ten eerste de wiskundige reserve, overeenstemmend met het voor de rente te vestigen kapitaal dat mathematisch berekend kan worden en ten tweede een wiskundige reserve voor de hypothetische indexering van de uitkeringen waarvan de mathematische berekening onmogelijk is, daar het een totaal onbekend en onzeker element betreft.

Hoewel de premies van het dienstjaar waarin het ongeval zich heeft voorgedaan, berekend zijn in overeenstemming met de monetaire situatie van dat zelfde jaar, moeten ze normaal volstaan om al de schadegevallen die in de loop van dat jaar opgetreden zijn uit te betalen. Dat is onmogelijk indien de rechter, om

⁹ M. LESOEUR, "Indemnisation par rentes indexées", *Argus*, 5 april 1974, n° 5323, p. 546.

¹⁰ H. SCHILTZ, *R.W.*, 1959-60, 1347 e.v.

⁸ Loi de Finance n° 51.695 van 24 mei 1951, art. 1.

rekening te houden met de muntontwaarding, bedragen – die in werkelijkheid vele jaren later dienen uitbetaald te worden – ten laste legt van de verzekeraar.

De ongevallenlast uitgedrukt door de technische reserve voor het dienstjaar waarin het ongeval zich heeft voorgedaan, moet bijgevolg in juiste verhouding staan tot het premie-incasso van dat zelfde dienstjaar, wil men een premieverhoging vermijden. De noodzakelijke verhoging van de wiskundige reserve van het kapitaal voor de bijkomende reserve met het oog op de gebeurlijke indexeringen van de rente, leidt dus onvermijdelijk tot hogere voorzieningen van de ongevallenlast, die afgewenteld moet worden op de gemeenschap van de verzekerden omdat het niet de verzekeringmaatschappij zelf is die de verzwaarde ongevallenlast moet of kan dragen.

De stoornis in het evenwicht tussen de ongevallenlast en het premie-incasso zou dus dezelfde zijn als in de gevallen waarin de rechter bij de toekenning van een kapitaal rekening houdt met een hypothetische munterosie, met dit verschil dat in die gevallen de verzekeraar op het ogenblik van de uitspraak precies weet hoeveel het ongeval hem zal kosten, terwijl bij het geïndexeerde rentesysteem de onbekende elementen gedurende jaren blijven bestaan.

De argumenten die gelden voor de verwerping van een verhoging van de schade op grond van een hypothetische muntontwaarding komen in aanmerking voor beide systemen.

D. TAFANI, Franse verzekeraar, heeft in zijn eindverslag van het 6de Internationaal Juridisch Colloquium, gehouden te Zurich op 8-11 oktober 1971¹¹, terecht gewezen op het feit dat het voortdurend reëvalueren van de technische ongevallenreserve zeer ernstige financieringsproblemen zou stellen. Hij vraagt zich af met welke geldmiddelen zij zou kunnen geschieden en antwoordt: "Niet met de interesten van de geplaatste geldmiddelen, tenminste niet in Frankrijk (zoals in België), want met die interesten werd reeds door de controleoverheden rekening gehouden bij het vaststellen van de oorspronkelijke premies". Hij is verder van oordeel "dat wanneer men afziet van de techniek 'individualisering van de premies en schadegevallen per boekjaar', dit veronderstelt dat het daartoe vereiste premieniveau politiek aanvaardbaar moet zijn". In ons land kan men gerust aannemen dat een zeer hoog premieniveau gebaseerd op de inflatie zou worden verworpen. Dat wordt aangetoond door de zeer grote terughouding die door de officiële instanties thans wordt aan de dag gelegd bij aanvragen tot verhoging van de premies.

TAFANI heeft er in zijn bovengenoemd verslag zelfs aan toegevoegd, dat "wat de muntontwaarding na de dag van het vonnis betreft, het illusoir zou zijn er rekening mede te houden zonder het huidige stelsel van de vergoeding te vernietigen". In de automobielverze-

kering, waarvoor in ons land de premie geïndexeerd is, kan deze premieverhoging slechts in een zeer geringe mate de verzwaaring van de ongevallenlast compenseren, aangezien in geval van een sterke inflatie de verhoging van de premie slechts van invloed zal zijn nadat de prijzen door de muntontwaarding opnieuw in sterke mate zijn geëvolueerd. Deze escalatie vormt een kringloop die in feite weinig oplost. Wij mogen ook niet vergeten dat voor de overige verzekeringstakken van burgerrechtelijke aansprakelijkheid de indexering van de premie niet bestaat.

In de voltallige vergadering van het "Comité Européen des Assurances" die zopas plaatshad te Athene, hebben de verzekeraars zich eveneens zeer ongerust getoond over de verzwaaring van de ongevallenlast veroorzaakt door de inflatie die alle statische voorzieningen te veel overtreft om aan de verzekerden een juiste prijs te kunnen vragen¹².

10. Een ander feit dat DE MOND schijnt over het hoofd te zien, is de onoverkomelijke moeilijkheid die door de geïndexeerde rente zou ontstaan wat de herverzekering betreft. De verzekeraar kan met het premie-incasso niet alle risico's onbepikt zelf dragen. Hij is verplicht, vooral voor de belangrijke schadegevallen, een beroep te doen op de herverzekeraars. De herverzekeringspremie wordt berekend aan de hand van de schadegevallenstatistiek, die bij benadering een juist beeld dient te geven van de te verzekeren schadelast.

Indien nu door het geïndexeerde rentesysteem de toekomstige schadelast voor bepaalde zware ongevallen gedurende verschillende jaren schommelingen ondergaat, die mathematisch onvoorzienbaar zijn, kan hij onmogelijk de grondslag vormen voor een nauwkeurige berekening van het te herverzekeren risico en van de premie. Om deze moeilijkheid te vermijden kan men weliswaar in het herverzekeringverdrag ingewikkelde clausules inlassen zonder dat de uitwerking ervan het evenwicht bij de verzekeraars herstelt. Deze clausules betekenen trouwens zowel voor de cederende verzekeraar als voor de herverzekeraar onzekere factoren die de verzekeringseconomie ten zeerste in gevaar brengen¹³.

In de praktijk willen daarom de herverzekeraars slechts een zeer tijdelijk en welomschreven inflatierisico ten laste nemen en weigeren ze de gevolgen te herverzekeren van een belangrijke of galopperende muntontwaarding. Een dergelijk risico is bijgevolg nagenoeg onherverzekeraar, wat de financiële problemen voor de verzekeringmaatschappijen derwijze vergroot dat, vooral door de zware schadegevallen met lichamelijke letsels, hun economisch beleid totaal wordt ontredderd.

¹² *Argus*, 4 oktober 1974, n° 5349, blz. 1847.

¹³ Zie daarover: MONETTE, DE VILLÉ en ANDRÉ, *Traité des Assurances Terrestres*, II, blz. 398, n° 676.

¹¹ *Bulletin des Assurances*, mei-augustus 1972.

11. DE MOND vindt voorts dat het geïndexeerde rentesysteem geen groot probleem stelt voor de schadeloosstelling in gemeen recht omdat voor arbeidsongevallen toch eveneens het rentesysteem wordt toegepast.

Wij menen dat deze vergelijking niet opgaat. De twee stelsels zijn inderdaad fundamenteel verschillend. De arbeidsongevallen worden geregeld volgens vaststaande wettelijke normen, die een volstrekt zekere basis vormen voor de berekening der vergoedingen en renten.

De vastlegging van de wiskundige reserve stelt geen probleem zodra de toestand van het slachtoffer geconsolideerd is en vanaf dat ogenblik kan, behoudens enkele wijzigingen na de herzieningstermijn, bijna met zekerheid de ongevallenlast bepaald worden.

Wat het premie-incasso betreft wordt het evenwicht met de ongevallenlast veel beter benaderd omdat de premies proportioneel berekend worden met de door de verzekerde tewerkgestelde personeelsleden en hun wedde of loon.

De munterosie en de daaruit volgende indexering spelen trouwens op de uitkering van de definitief vastgestelde rente praktisch geen rol, aangezien de verzekeringsmaatschappijen zich beperken tot de uitkering van de op wettelijke grondslag berekende rente en persoonlijk niet moeten instaan voor de verhogingen die deze rente tengevolge van de indexering van de kleinhandelsprijzen periodiek ondergaat. Deze renteverhogingen worden gedragen door het "Fonds voor Arbeidsongevallen", dat gestijfd wordt door een bijdrage, geheven op het bedrag van de door de gemachtigde verzekeraars geïnde premies, met dien verstande dat die verzekeraars de premies mogen verhogen tot het beloop van de geldende bijdragevoet¹⁴.

Wil men in de gevallen van gemeen recht overgaan tot het rentesysteem met aanpassing van de rente aan de index van de kleinhandelsprijzen, dan zou die verhoogde ongevallenlast technisch en financieel evenmin door de verzekeraars burgerrechtelijke aansprakelijkheid mogen worden gedragen en zou er wettelijk dienen bepaald te worden dat deze renteaanpassingen ten laste vallen van een Fonds, gestijfd door een verhogingscoëfficiënt van de premies te dragen door de gemeenschap van verzekerden. Het inflatoire karakter van zulk systeem ligt voor de hand, zodat men zich kan afvragen of het in de huidige economische conjunctuur verantwoord is.

12. Rekening houdend met al deze beschouwingen rijst dan ook de vraag of het probleem dat ons bezighoudt onoplosbaar is. Wij geloven dat, in zoverre men de gevolgen van de munterosie wil afwentelen op de aansprakelijke persoon of op zijn verzekeringsmaat-

schappij, er inderdaad geen oplossing voor kan worden gevonden omdat het juridisch, noch technisch verantwoord is.

Wil dat zeggen dat de schadelijders tegenover de monetaire evolutie volledig ongewapend zijn?

Neen, want zij beschikken over dezelfde middelen als de gewone spaarders die door een doelmatige belegging van hun kapitaal de gevolgen van de munterosie in de mate van het mogelijke trachten te keer te gaan.

In zijn bovenvermeld eindverslag van het 6e Internationaal Juridisch Colloquium¹⁵ haalt D. TAFANI voor de verwerping van het in aanmerking nemen van de munterosie voor de schadebegroting in dit verband het volgende argument aan:

"Ce serait faire un sort privilégié aux victimes d'accidents par rapport à tous les autres titulaires de revenus fixes ou aux épargnants victimes du même phénomène. Les juges de tous les pays, dans leur sagesse, l'ont compris et l'on peut simplement remarquer que, sans peut-être le prévoir expressément, ils donnent à la victime les meilleures possibilités de se défendre contre cette érosion monétaire:

— en lui attribuant un capital qu'elle peut placer dans des valeurs 'indexées',

— en calculant le capital attribué en utilisant un taux de capitalisation faible, très inférieur au taux d'intérêt réel du marché qui croît naturellement en période d'érosion monétaire.

"Dépasser cette modération serait selon une forte expression employée par un éminent professeur 'crever le plafond' des possibilités de la réparation et finalement porter préjudice à la sécurité de l'ensemble des victimes".

Wij kunnen die uitspraak ten volle beamen en eraan toevoegen dat in de meeste gevallen de schadelijders een kapitaal boven een rente verkiezen omdat zij vaak wensen erover te kunnen beschikken om een nieuwe economische oriëntering aan hun leven te geven, die voor hen ondenkbaar zou zijn bij het rentesysteem.

Het is niet de verantwoordelijke persoon die moet instaan voor de opbrengst of de bestemming van de door de benadeelde bekomen schadevergoeding, doch aan deze laatste dient zelf de keuze gelaten te worden omtrent de besteding die hij ervoor wenst.

Indien hij een geldplaatsing verkiest die hem de compensatie verzekert van een verlies van inkomsten, kan hij dat niettegenstaande alles ook in de huidige omstandigheden.

Men denke maar aan de steeds hoger wordende interestvoet van openbare leningen, aan de zekere beleggingen aangeboden door de "A.S.L.K." of door het "Krediet aan de Nijverheid" en aan de vastgoedcertificaten, en aan de participatie in burgerlijke maatschappijen van medeëigendom van grond. Ook de

¹⁴ Art. 59, 1° van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971; K.B. van 14 februari 1967; art. 6 (*Staatsblad* 23 februari 1967); K.B. 21 december 1971, art. 9 (*Staatsblad*, 31 december 1971).

¹⁵ *Bulletin des Assurances*, mei-augustus 1972.

belegging in onroerende goederen blijft gunstig, daar, samengaand met een huurcontract met geïndexeerde huurprijs, het inkomen dat het onroerend goed opbrengt, beschermd is tegen een voortschrijdende devaluatie.

J. BEDOUR, directeur-generaal van de "Mutuelle des Provinces de France"¹⁶ is dezelfde mening toegedaan en bewijst o.m. aan de hand van statistische tabellen dat er thans voldoende beleggingsmogelijkheden bestaan om de gevolgen van de munterosie te keer te gaan.

De schadelijder kan dus een oordeelkundige keuze doen. Doet hij dat niet of laat hij zich onvoldoende of niet beraden, dan moet hij persoonlijk daarvoor instaan. Die persoonlijke houding of beslissing dient in elk geval vreemd te blijven aan de aansprakelijke partij.

BESLUIT

Als besluit van deze uiteenzetting kunnen wij zeggen, dat de suggestie van DE MOND om de invloed van de munterosie op de schadeloosstelling van de fysisch getroffen schadelijders te neutraliseren door een geïndexeerde lijfrente, juridisch niet verantwoord is omdat zij in strijd is met de beginselen van het recht.

Op sociaal en economisch gebied zou het evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de aansprakelijke partij en de schadelijder erdoor verstoord worden en aangezien het systeem onmogelijk op alle benadeelden toepasselijk zou zijn, zou het leiden tot een onrechtvaardige rechtsbedeling voor bepaalde categorieën, waarvoor de schadeloosstelling door kapitalisatie onmogelijk is.

Het gaat ook niet op, als de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de auteur van de onrechtmatige daad door een verzekering gedekt is, deze verhoogde

¹⁶ J. BEDOUR, "Le magistrat et l'assureur devant l'inflation", *Argus*, 13 september 1974.

schadelast af te wentelen op de verzekeraar die niet meer verplichtingen kan hebben dan de verzekerde zelf en die slechts voor de schadevergoedingen beschikt over de premies die tijdens het jaar waarin het ongeval gebeurde, bij de gemeenschap van de verzekerden geïnd worden, zodat technisch een over verschillende jaren gespreide schadevergoeding, waarvan de elementen onzeker zijn, niet mogelijk is zonder een diepgaande stoornis te verwekken in geheel de verzekeringseconomie. Hetzelfde geldt voor de herverzekering, die gebaseerd is op een nauwkeurig berekende schadegevallenstatistiek van de zo goed als zeker te beschouwen risicofactoren, waarbij een voortdurende inflatie niet hoort en dan ook door de herverzekeraars niet aanvaard wordt.

De vergelijking met de schaderegeling bij arbeidsongevallen kan evenmin als argument dienen voor de toepassing van het geïndexeerde rentesysteem in gemeen recht omdat inzake arbeidsongevallen de renteaanpassing wettelijk geregeld is en niet ten laste valt van de verzekeraar, doch van het "Fonds voor Arbeidsongevallen" dat gestijfd wordt door een bijdrage die ter gelegenheid van de betaling van de premies door de gemeenschap van de verzekerden gedragen wordt.

De door DE MOND voorgestelde oplossing stuit bijgevolg op te grote bezwaren om te kunnen worden verwezenlijkt.

Wil men de schadelijders de kans geven om zich te wapenen tegen de munterosie is het veruit te verkiezen hun een schadeloosstelling toe te kennen in de vorm van een kapitaal, dat hen door een oordeelkundige besteding of belegging in staat stelt de door de monetaire schommelingen veroorzaakte financiële leemte naar best vermogen aan te vullen.

Dat is hun persoonlijke taak en niet die van de aansprakelijke partijen of hun verzekeraars.

W. BUSKENS
Verzekeringjurist

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER - 3 DECEMBER 1974

Voorzitter: Ridder J. Rutsaert

Raadsheer-rapporteur: de h. J. Sury

Eerste advocaat-generaal: de h. F. Dumon

Advocaat: mr. R. Butzler

Bewijs in strafzaken—Schriftelijke verklaring en schriftelijke bekentenis—Bewijswaarde—Bewijskracht.

De rechter die, zonder de termen van de akte te miskennen, de bewijswaarde van een door een partij aange-

voerde schriftelijke verklaring niet aanneemt of die een beweerde schriftelijke bekentenis niet zou weerleggen, miskent daardoor niet de bewijskracht van deze akten in de zin van de artikelen 1319 en 1320 B.W.

Flamant t/ Wanzele e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 6 maart 1974 door het Hof van beroep te Gent gewezen;

I. — In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering die tegen de verweerders is ingesteld:

Overwegende dat eiser, burgerlijke partij, die, zoals ten

deze, in de aan de strafvordering verbonden kosten is veroordeeld, zich in die mate tegen de beslissing op de strafvordering kan voorzien; dat echter niet blijkt dat eiser zijn voorziening aan het openbaar ministerie heeft betekend; dat de voorziening mitsdien niet ontvankelijk is;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de civielrechtelijke vordering die door eiser tegen de verweerders is ingesteld:

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1317, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, bij wege van bevestiging van het beroepen vonnis, de verweerders vrijspreekt van de hen ten laste gelegde betichtingen, zich onbevoegd verklaart om te kennen van de civielrechtelijke vordering van eiser, en deze laatste in de kosten veroordeelt, zonder te antwoorden op de middelen door eiser aangevoerd in zijn voor het hof van beroep genomen conclusie en de bewijskracht van de in de conclusie vermelde stukken van het strafdossier aan te nemen;

terwijl, eerste onderdeel, eerste verweerder op 20 januari 1968 uitdrukkelijk heeft bekend wetens een vals stuk te hebben opgesteld, bekentenis die nogmaals wordt herhaald op 24 juni 1970 (zie stukken nummer 9 – verklaring opgesteld en ondertekend door eerste verweerder – en nummers 128 en volgende, het proces-verbaal opgesteld door de gerechtelijke politie te Aalst op 6 juli 1970, nr. 3092 – van het strafdossier) en het arrest door deze bekentenis op generlei wijze te weerleggen, de bewijskracht van de hierboven vermelde akten miskent en dan ook de in dit middel aangehaalde wetsbepalingen schendt;

tweede onderdeel, eiser in zijn conclusie als middel had vermeld "dat de valsheid ten overvloede bewezen is; dat zij blijkt in de eerste plaats uit de verklaring van de eerste beklaagde van 20 januari 1968; dat zij bevestigd wordt door de verklaring van 24 juni 1970 van eerste beklaagde" en het arrest in geen enkele overweging dit middel beantwoordt:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de rechter die, zonder de termen van de ingeroepen akte te miskennen, de bewijswaarde van een door een partij aangevoerde schriftelijke verklaring niet aanneemt of die een beeerde schriftelijke bekentenis niet zou weerleggen, daardoor geenszins de bewijskracht van deze akten, in de zin van de artikelen 1319 en 1320 van het Burgerlijk Wetboek, miskent;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat eerste verweerder werd vervolgd om, als dader of mededader, gebruik te hebben gemaakt van valse stukken, met name vijf verkoopborderellen van beurswaarden;

Overwegende dat het arrest vaststelt, zonder dienaangaande te worden gecritiseerd, dat, ondersteld dat die stukken vals bevonden worden, eerste verweerder van voormelde stukken geen gebruik heeft gemaakt, noch aan dat gebruik een rechtstreekse medewerking of een noodzakelijke hulp of bijstand heeft verleend;

Dat het arrest dan ook de in het middel ingeroepen conclusie van eiser, welke, gelet op die vaststelling, ter zake niet meer dienend was, niet verder diende te beantwoorden;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1317, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest bij wege van bevestiging van het beroepen vonnis de verweerders vrijspreekt van de hen ten laste gelegde betichtingen en zich onbevoegd verklaart om te kennen van de civielrechtelijke vordering van eiser, en deze laatste in de kosten veroordeelt, zonder te antwoorden op de middelen door eiser aangevoerd in zijn voor het hof van beroep genomen conclusie en de bewijskracht van de in de conclusie vermelde stukken van het strafdossier aan te nemen,

terwijl, eerste onderdeel, tweede verweerder in zijn verklaring voor de gerechtelijke politie te Aalst op 24 februari 1971 uitdrukkelijk bekent dat de valsheid werd gepleegd; "de aandelen werden theoretisch door mijn vader aan mij verkocht en achteraf door hem terug ingekocht" (zie stuk nummer 197 van het strafdossier) en deze bekentenis nogmaals wordt herhaald op 24 februari 1971 (zie verklaring aan de gerechtelijke politie te Aalst – stuk nummer 257 van het strafdossier): "De verkoop ging niet door voor mijn rekening aangezien het hier om aandelen ging die eigendom waren van mijn vader", en verder, "ik zie in dat mijn schrijven van 9 december 1970 niet strookt met de werkelijkheid" en het arrest, door op generlei wijze deze bekentenis te weerleggen, de bewijskracht van de hierboven vermelde akten miskent en dan ook de in het middel aangehaalde wetsbepalingen schendt;

tweede onderdeel, eiser in zijn conclusie uitdrukkelijk als middel had vermeld "dat hij (tweede verweerder) wel degelijk heeft meegewerkt aan het plegen van de valsheid terwijl hij zich in zijn schrijven van 9 december 1970 op deze stukken heeft beroepen, wetende dat zij vals waren" en het arrest niet in het minst dit middel beantwoordt:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat, zoals blijkt uit het antwoord op het eerste onderdeel van het eerste middel, de aangevoerde grief aan de schending van de artikelen 1319 en 1320 van het Burgerlijk Wetboek vreemd blijft;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat eiser aan het arrest verwijt geen antwoord te hebben gegeven op zijn conclusie die zich ertoe beperkte in te roepen "dat (tweede verweerder) wel degelijk heeft meegewerkt aan het plegen van de valsheid terwijl hij zich in zijn schrijven van 9 december 1970 op deze stukken heeft beroepen, wetende dat zij vals waren";

Overwegende dat, in verband met de telastlegging A (gebruik van valse stukken) het arrest de loutere bewering, door de conclusie aangevoerd, weerlegt door ze tegen te spreken, onder aanhaling, enerzijds, dat tweede verweerder een gebruik van valse stukken wordt ten laste gelegd en, anderzijds, dat er twijfel bestaat nopens de aanwezigheid van een valsheid in bedoelde stukken;

Overwegende dat, in verband met de telastlegging B (valsheid in de brief van 9 december 1970), het arrest overweegt dat die brief niet het karakter heeft van een geschrift in de zin van de artikelen 193 en volgende van het Strafwetboek en dat de eventuele vervalsing ervan niet strafbaar is;

Dat het arrest zodoende de conclusie beantwoordt ;
Dat het middel niet kan aangenomen worden ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;
Veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 18 DECEMBER 1974

Voorzitter : de h. Naulaerts

Raadsheer-rapporteur : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Simont en De Bruyn

Sociale zekerheid werknemers—Bijdragen—Eindejaarspremie—Loon—Begrip—Eenzijdige verbintenis—Schenking.

Een eindejaarspremie die volgens algemene normen in verhouding tot de door de werknemers verrichte arbeid is vastgesteld, is loon wanneer de werknemers hun recht daarop onileen niet alleen aan een overeenkomst, maar ook aan een eenzijdige, door de werkgever aangegane verbintenis.

Zulke eenzijdige verbintenis is geen schenking en is derhalve niet onderworpen aan de door de artikelen 931 en 932 B.W. gestelde vormen.

N.V. Eral t/ R.M.Z.

Gelet op het bestreden arrest, op 20 juli 1973 door het Arbeidshof te Brussel, afdeling Antwerpen, gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 931, 932, 1134, 1135, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 2 van de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers en 14 van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders,

doordat, na te hebben overwogen dat "de betrokken werknemers ten onrechte hun recht op de eindejaarspremie op een gewoonte zouden gronden" en zonder het bestaan van een verplichting tot uitbetaling van de eindejaarspremie in een collectieve arbeidsovereenkomst en in de arbeidsovereenkomsten van de betrokken werknemers vast te stellen, het arrest de door eiseres in 1970 uitbetaalde eindejaarspremie als loon, zoals omschreven in artikel 2 van de wet van 12 april 1965, beschouwt om de volgende redenen : "De dienstorder nr. 110 van de werkgever, enerzijds, en de verklaringen van de werklieden, anderzijds, vormen samen een aanvulling van de tussen hen bestaande arbeidsovereenkomst, waarbij de werkgever zich verbindt een premie uit te betalen naar rata van de in 1970 geleverde arbeidsprestaties en waarbij de werklieden zich er toe verbinden deze premie voor de toekomst niet als een verworven recht te beschouwen ; het feit dat de werklieden eveneens erkennen dat de premie een vrijgevigheid van de directie is, is zonder belang, vermits daarbij klaarblijkelijk alleen wordt bedoeld dat de werkgever de bewuste premie vrijwillig heeft toegekend, zonder daartoe gehouden te zijn door enige overeenkomst ; de

dienstorder nr. 110 bepaalt de voorwaarden waaraan de werklieden moeten voldoen om op de premie van 1970 recht te hebben ; zodra die voorwaarden vervuld zijn, is de premie verschuldigd en kan de werkmán aan wie zij om enige andere reden zou geweigerd worden, zijn recht voor de bevoegde rechter doen gelden ; bijgevolg zijn de door de naamloze vennootschap Eral in 1970 uitbetaalde eindejaarspremies voordelen waarop de werklieden op grond van de hoger vermelde aanvullende overeenkomst ingevolge hun dienstbetrekking recht hebben ten laste van hun werkgever", zodat overeenkomstig de bepalingen van artikel 14 van de wet van 27 juni 1969 bijdragen op de uitbetaalde eindejaarspremie verschuldigd zijn,

terwijl, eerste onderdeel, a) de aanvullende overeenkomst, welke volgens het arrest door de dienstorder van de werkgever en de verklaring van de werknemers gevormd wordt, slechts op het ogenblik van of na de inontvangstneming van de gelden door de werknemers ontstaat, derwijze dat het arrest niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat "de door de naamloze vennootschap Eral in 1970 uitbetaalde eindejaarspremies voordelen zijn, waarop de werklieden op grond van de hoger vermelde aanvullende overeenkomst ingevolge hun dienstbetrekking recht hebben ten laste van hun werkgever", derhalve niet regelmatig gemotiveerd is en de bewijskracht van de ingeroepen bescheiden miskent (schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) ; b) in de voormelde overeenkomst, welke de partijen tot wet strekt en hun wil uitdrukt, tenzij tegenbewijs, welke ten deze niet bijgebracht wordt, partijen uitdrukkelijk aan de in 1970 uitbetaalde premie het karakter van vrijgevigheid toegekennen, karakter dat deze premie in werkelijkheid bezit, aangezien de uitkering ervan afhangt van de eenzijdige wil van de werkgever, met name de beslissing van de directie, die naar goeddunken de hoegrootheid ervan bepaalt, zodat het arrest de artikelen 1134, 1135, 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek schendt,

tweede onderdeel, a) door te beslissen dat er ingevolge de in 1970 uitgevaardigde dienstorder in hoofde van eiseres een verbintenis tot betaling van een eindejaarspremie ontstaan is, waarvan de uitvoering in rechte door de werknemer kan gevorderd worden, zodra deze laatste de in de dienstorder opgesomde voorwaarden vervult, het arrest de aan de dienstorder gehechte bewijskracht miskent, daar deze zich ertoe beperkte over te gaan tot de bekendmaking van de beslissing van de directie een eindejaarspremie in 1970 uit te betalen en de toekenningsmodaliteiten op te sommen, door welke bekendmaking echter geenszins aan het rechtskarakter van gift afbreuk wordt gedaan (schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek) ; b) zelfs in de veronderstelling dat de door de werkgever op 18 december 1970 eenzijdig opgestelde dienstorder welkdanige verbintenis voor de werkgever zou inhouden, quod non, het arrest niet wettelijk heeft kunnen oordelen dat de uitvoering van de verbintenis in rechte zou kunnen worden gevorderd, aangezien inzake schenkingen en giften van hand tot hand het aanbod, in tegenstelling met het gemeen recht, geen bindende kracht heeft (schending van de artikelen 931 en 932 van het Burgerlijk Wetboek) ;

derde onderdeel, door aldus te beslissen het arrest ar-

tikel 2 van de wet van 12 april 1965 dat de voordelen ten titel van gift uit haar toepassingsveld uitsluit, schendt, alsmede artikel 14 van de wet van 27 juni 1969, dat als basis voor de berekening van de bijdragen van sociale zekerheid het begrip "loon", zoals bij voormeld artikel 2 van de wet van 12 april 1965 bepaald, in aanmerking neemt :

Wat het tweede en derde onderdeel betreft :

Overwegende dat luidens artikel 2 van de wet van 12 april 1965 onder loon wordt verstaan het loon in geld en de in geld waardeerbare voordelen "waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van de werkgever" ;

Overwegende dat het arrest vaststelt, zonder op dit punt te worden aangevochten, dat de werklieden van eiseres de eindejaarspremie genoten ingevolge hun dienstbetrekking en ten laste van de werkgever ;

Dat het voorts beschouwt dat eiseres zich ertoe verbonden heeft "een premie uit te betalen naar rata van de in 1970 geleverde arbeidsprestaties", dat de dienstorder van de werkgever "de voorwaarden bepaalt waaraan de werklieden moeten voldoen om op de premie voor 1970 recht te hebben", dat de premie verschuldigd is zodra die voorwaarden vervuld zijn en dat de werkmans aan wie zij om enige reden zou geweigerd worden, zijn recht voor de bevoegde rechter kan doen gelden ;

Overwegende dat de uitlegging die het arrest aldus van de dienstorder geeft, niet onverenigbaar is met de bevoegde er van ;

Overwegende dat een eindejaarspremie die volgens algemene normen in verhouding tot de door de werknemers verrichte arbeid is vastgesteld, loon is, wanneer de werknemers hun recht daarop ontleen, niet alleen aan een overeenkomst, maar ook aan een eenzijdige, door de werkgever aangegane verbintenis ;

Dat zulke eenzijdige verbintenis geen schenking is en derhalve niet onderworpen is aan de door de artikelen 931 en 932 van het Burgerlijk Wetboek gestelde vormen ;

Overwegende dat de voornoemde beschouwingen de beslissing wettig rechtvaardigen dat de werklieden van eiseres recht op de in 1970 uitbetaalde eindejaarspremie hebben en dat deze premie loon is, waarop met toepassing van artikel 14 van de wet van 27 juni 1969 sociale zekerheidsbijdragen verschuldigd zijn ;

Dat de onderdelen niet kunnen worden aangenomen ;
Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat, nu de beslissing wettig gerechtvaardigd is, de uitlegging die het arrest geeft van de verklaring die de werklieden van eiseres hebben ondertekend en de beschouwing dat deze verklaring en de dienstorder van eiseres samen een aanvulling van de door hen aangegane arbeidsovereenkomst vormen, ten overvloede gegeven overwegingen zijn ;

Dat het onderdeel, bij gebrek aan belang, niet ontvankelijk is ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;
Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—Bovenstaand arrest van het Hof van Cassatie van 18 december 1974 heeft betrekking op het omstreden vraagstuk van het begrip "loon" dat in aanmerking dient genomen

te worden bij de berekening van de bijdragen van sociale zekerheid.

Antecedenten

De directie van de N.V. Eral besloot bij dienstorder van 18 december 1970 een "eindejaarspremie toe te kennen op basis van 50 uren voor diegenen die een volledig jaar gewerkt hebben. Diegenen die geen volledig jaar gewerkt hebben ontvangen 12 1/2 uren loon op basis van elk volledig gewerkt kwartaal"

Bij de uitbetaling van de premie ondertekenden de werklieden volgende verklaring: "Ondergetekende verklaart hiermede ontvangen te hebben een eindejaarspremie voor het jaar 1970, groot ... fr. Ondergetekende erkent hiermede dat het hier een vrijgevigheid van de Directie betreft en dat dit geen voorrecht voor de toekomst uitmaakt, daar hij er geen kontraktueel recht op heeft ..."

De Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid dagvaarde de betrokken firma voor de Arbeidsrechtbank te Antwerpen in betaling van de bijdragen van sociale zekerheid op de uitbetaalde premieën. Tot staving van zijn eis betoogde de R.M.Z. dat de werkgever zich door het uitvaardigen van zijn dienstorder civielrechtelijk verplicht had en bijgevolg iedere arbeider zo nodig de uitbetaling van de premie over het jaar 1970 voor de rechtbank kon afdwingen ; dat ingevolge de toekenning van een eindejaarspremie gedurende opeenvolgende jaren voor de werkgever een natuurlijke verbintenis was ontstaan, die zich had omgezet in een burgerlijke verbintenis, waardoor voor iedere werknemer het recht ontstond om op basis van de dienstorder de uitvoering van dit recht te eisen en dat het bewezen was dat de premie uitbetaald werd ingevolge de dienstbetrekking en dat het geen vrijgevigheid was.

De betrokken firma liet van haar kant gelden dat de werknemers geen recht hadden op de eindejaarspremie en toch zeker dat recht niet hadden ingevolge hun dienstbetrekking ; dat de werknemers zich ermee akkoord hadden verklaard dat het geen vrijgevigheid betrof en dit geen voorrecht voor de toekomst uitmaakte ; dat de gewoonte als rechtsbron ondergeschikt is aan een geschreven overeenkomst ; dat de eenzijdige beslissing bij dienstorder alleen geldt voor 1970 ; dat het recht, dat de werknemers zouden verwerven, niet bestaat zonder deze eenzijdige beslissing, zodat zij het niet putten uit de dienstbetrekking maar uit een liberaliteit en dat de stelling van de R.M.Z. nopens de omzetting van een natuurlijke in een burgerlijke verbintenis noch aanvaardbaar noch ter zake dienend was.

Vonnis van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen van 6 november 1972

Bij vonnis van 6 november 1972 werd de vordering van de R.M.Z. door de Arbeidsrechtbank te Antwerpen ongegrond verklaard. De rechtbank was van oordeel dat de eindejaarspremieën geen loon zijn in de zin van de Wet van 12 april 1965 op de bescherming van het loon (art. 2, 3°) ; dat een voordeel dat de werkgever vrijwillig aan de werknemers verleent en waarvan deze laatste de toekenning voor de rechter niet kan eisen, geen bezoldiging is in de zin van de wet en dat evenmin kan worden ingeroepen dat uit de algemeenheid van de uitbetaling volgt dat deze een contractuele verplichting zou uitmaken, aangezien een geschreven overeenkomst tussen werkgever en werknemers de eindejaarspremie uit het loon uitsluit.

Tegen dit vonnis werd door de R.M.Z. hoger beroep ingesteld bij het Arbeidshof te Brussel (afdeling Antwerpen).

Arrest van het Arbeidshof te Brussel van 20 juli 1973

Bij dit arrest werd het hoger beroep gegrond verklaard en het bestreden vonnis van de Arbeidsrechtbank te niet gedaan.

Het Arbeidshof, na aangestipt te hebben dat de betrokken werknemers ten onrechte hun recht op de eindejaarspremie zouden gronden op een gewoonte, was van oordeel dat de dienstorder van de werkgever enerzijds en de verklaring van de werk-

nemers anderzijds tezamen "een aanvulling" van de tussen hen bestaande arbeidsovereenkomst vormen, waarbij de werkgever zich ertoe verbindt een premie uit te betalen naar rata van de in 1970 geleverde arbeidsprestaties en waarbij de werknemers zich ertoe verbinden deze premie voor de toekomst niet als een verworven recht te beschouwen. De dienstorder bepaalt de voorwaarden waaraan de werknemers moeten voldoen om op de premie voor 1970 recht te hebben. Zodra die voorwaarden vervuld zijn, is de premie verschuldigd en kan de werknemer aan wie zij om enig andere reden zou geweigerd worden, zijn recht voor de bevoegde rechter doen gelden. Bijgevolg, zo besloot het Arbeidshof, zijn de uitbetaalde eindejaarspremiën voordelen waarop de werknemers "op grond van hoger vermelde aanvullende overeenkomst" ingevolge hun dienstbetrekking recht hebben ten laste van hun werkgever en zijn daarop bij toepassing van art. 14 van de Wet van 27 juni 1969 sociale zekerheidsbijdragen verschuldigd. Het Hof beschouwde bovendien de stelling van de omzetting van een natuurlijke verbintenis in een burgerlijke verbintenis, als ongegrond en ter zake ook niet dienend.

Tegen dit arrest voorzag de betrokken firma zich in cassatie.

Arrest van het Hof van Cassatie van 18 december 1974

Het Hof van Cassatie verwerpt de voorziening die tegen het arrest van het Arbeidshof werd ingesteld en bevestigt, dat de bijdragen van sociale zekerheid verschuldigd zijn op de eindejaarspremie die ter uitvoering van de dienstorder van 18 december 1970 door de betrokken firma aan haar werknemers werd uitbetaald.

Het Hof van Cassatie fundeert evenwel zijn zienswijze op een geheel andere grond dan het Arbeidshof. Het Arbeidshof, zoals reeds aangestipt, was van oordeel dat de dienstorder van de werkgever en de verklaring van de werknemers tezamen een aanvulling van de tussen hen bestaande arbeidsovereenkomst vormden, waarbij de werkgever zich ertoe verbond een premie uit te betalen en de werknemers er zich toe verbonden die premie voor de toekomst niet als een verworven recht te beschouwen. Op grond van die aanvullende overeenkomst hadden de werknemers ingevolge hun dienstbetrekking recht op de premie ten laste van hun werkgever, met het gevolg dat, die premie loon zijnde in de zin van de wet, daarop sociale zekerheidsbijdragen verschuldigd waren.

Ten aanzien van die zgn. aanvullende overeenkomst laat het Hof van Cassatie allereerst opmerken dat zij slechts op het ogenblik van of na de inontvangstneming van de gelden door de werknemers ontstond, derwijze dat het Arbeidshof niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat de uitbetaalde premiën voordelen zijn waarop de werknemers op grond van die overeenkomst recht hadden. Verder wijst het cassatiearrest erop dat waar het Arbeidshof het recht van de werknemers op de premie laat berusten op die overeenkomst, het de regelen van het Burgerlijk Wetboek inzake verbintenissen schendt, aangezien in voormelde overeenkomst, welke hun tot wet strekt en hun wil uitdrukt, de partijen uitdrukkelijk aan de uitbetaalde premie het karakter van vrijgevigheid toekenden.

Na alzo de stelling van de "aanvullende overeenkomst" als rechtsgrond verwijderd te hebben, en voorts opgemerkt te hebben dat wettelijk onder loon verstaan wordt het loon in geld en de in geld waardeerbare voordelen waarop de werknemer ingevolge zijn dienstbetrekking recht heeft ten laste van de werkgever (art. 2 van de Wet van 12 april 1965) en na erop gewezen te hebben dat het arrest van het Arbeidshof vaststelt: dat de werknemers van de betrokken firma de eindejaarspremie genoten ingevolge hun dienstbetrekking en ten laste van de werkgever; dat de firma er zich toe verbonden had een premie uit te betalen naar rata van de in 1970 geleverde arbeidsprestaties; dat haar dienstorder de voorwaarden bepaalde waaraan de werknemers moesten voldoen om op de premie recht te hebben; dat de premie verschuldigd was zodra die voorwaarden vervuld waren en de werknemer aan wie zij zou geweigerd worden, zijn recht voor de rechter zou kunnen doen gelden, be-

sluit het Hof van Cassatie dat de betrokken premie loon is (zodat wettelijk daarop sociale zekerheidsbijdragen verschuldigd zijn) op grond van de overweging dat een eindejaarspremie die volgens algemene normen in verhouding tot de door de werknemers verrichte arbeid is vastgesteld, het karakter van loon heeft wanneer de werknemers hun recht op die premie ontleen, niet alleen aan een overeenkomst, maar ook aan "een eenzijdige door de werkgever aangegane verbintenis". Het Hof voegt daaraan toe dat zulke eenzijdige verbintenis geen schenking is en derhalve niet onderworpen is aan de desbetreffende regelen van het Burgerlijk Wetboek (artt. 931 en 932 B.W.).

In het beoogde geval berust de rechtsgrond van het loonkarakter van de betrokken premie dus niet, zoals het Arbeidshof betoogde, op een overeenkomst (de beschouwingen van dit Hof betreffende de zgn. aanvullende overeenkomst, zo betoogt het Cassatiearrest, zijn "ten overvloede gegeven overwegingen") maar op een eenzijdige door de werkgever aangegane verbintenis.

Bij dit arrest rijst de vraag of thans het omstreden vraagstuk van het loonbegrip met betrekking tot de berekening der bijdragen van sociale zekerheid als op een volkomen bevredigende wijze geregeld kan worden beschouwd. Het ware vermetel op deze vraag affirmatief te antwoorden, al zullen sommigen dat wel doen.

In de huidige stand van zaken mag gesteld worden dat wanneer de werkgever ingevolge individuele overeenkomst of collectieve arbeidsovereenkomst, een reglement of een dienstorder of een, onder welke andere benaming het ook zij, eenzijdig aangegane verbintenis, ertoe gehouden is een bepaalde premie of een onder welke andere benaming aangewezen geldsom of in geld waardeerbaar voordeel, uit te keren of te verstrekken en de werknemer daar recht op heeft ingevolge zijn dienstbetrekking, bedoelde premie, geldsom of voordeel als loon dienen aangemerkt te worden. Hetzelfde is eveneens waar wanneer de werkgever een premie, geldsom of in geld waardeerbaar voordeel uitkeert of verstrekt ingevolge een gebruik en te dien aanzien aan de criteria van algemeenheid, van bestendigheid en van vastheid, overeenkomstig een gevestigde rechtspraak is voldaan.

Wanneer de werknemer zich niet kan beroepen op een van de voormelde rechtsbronnen, worden de premie, de geldsom of het in geld waardeerbaar voordeel niet als loon beschouwd en komen zij niet in aanmerking voor de berekening der bijdragen van sociale zekerheid. Hetzelfde is ook waar, zelfs wanneer op een van genoemde rechtsbronnen, een beroep kan worden gedaan, wanneer het vergoedingen betreft, die door de werkgever rechtstreeks of onrechtstreeks worden betaald als vakantiegeld (met uitzondering van het normaal loon der vakantiedagen: gewoon vakantiegeld), als aanvulling van de vergoedingen wegens arbeidsongeval of beroepsziekte, of als aanvulling van de voordelen toegekend voor de verschillende takken van de sociale zekerheid (bv. aanvullende kinderbijslag).

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat werkgevers die aan hun personeel premiën of onder welke andere benaming ook aangewezen geldsommen of in geld waardeerbare voordelen wensen uit te keren of te verstrekken, door toedoen van oordeelkundige schikkingen en werkwijzen, waarbij vermeden wordt dat er een verbintenis of een gebruik ontstaat, vrij gevoeglijk bedoelde premiën, geldsommen of voordelen aan de berekening der bijdragen van sociale zekerheid kunnen onttrekken en dat sommen en voordelen, die in werkelijkheid wegens de arbeid verstrekt worden en in realiteit een deel van het loon zijn, onder andere vormen kunnen gedissimuleerd worden.

Door toedoen van diverse factoren zoals het stimuleren van de produktie, het belonen van bijzondere inspanning vanwege het personeel, het belonen van bijzondere vakbekwaamheid, het bevorderen van de getrouwheid aan de onderneming of aan de bedrijfstak, het bevorderen van de sociale vrede in de onderneming, enz., heeft het fenomeen van veelsoortige premiën en voordelen in de laatste jaren onder zeer gevarieerde vormen en onder een bonte verscheidenheid van benamingen in het bedrijfsleven ruime ingang gevonden. Sommigen zien daarin een

procédé dat door de werkgevers vooral wordt aangewend met de bedoeling om door toedoen van loonverschillen de arbeiders te verdelen en zodoende gemeenschappelijke acties tot loonsverhoging te bemoeilijken¹. Daarbij komt dat, waar de toekenning van premïën en voordelen vaak als een vrijgevigheid wordt voorgesteld, men hoopt de daaraan bestede sommen aan de berekening der bijdragen van sociale zekerheid te doen ontsnappen.

De Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid, die met de inning van die bijdragen belast is, vaststellend hoezeer mettertijd uitbreiding werd gegeven aan dat fenomeen van premïën en andere voordelen welke doorgaans als vrijgevigheden werden voorgesteld, hetgeen dan aanleiding gaf tot betwistingen met de betrokken werkgevers, heeft getracht die situatie te verhelpen door toedoen van dadingen welke afgesloten werden met de werkgevers en waarbij enerzijds, met wederzijdse toegevingen, de toestand, wat het verleden binnen de verjaringstermijn betreft, werd geregeld en anderzijds de werkgever de verbintenis aanging in de toekomst de bedoelde premïën en voordelen bij de berekening der bijdragen te betrekken.

Hoewel de Rijksdienst wettelijk de bevoegdheid heeft om dadingen te sluiten en ter zake aan de goede bedoelingen bij de uitoefening in talrijke gevallen van die bevoegdheid niet mag worden getwijfeld, komt niettemin het "aan de lopende band" aangewende procédé van dadingen niet als betamelijk voor. Immers, wanneer een overheidsinstelling voor een situatie is gesteld waarbij menigvuldige gelijkaardige geschillen omtrent een zelfde kwestie oprijzen en zich blijven herhalen, past het dat die situatie door geschikte maatregelen verholpen wordt door de overheid die daartoe over de nodige macht beschikt en blijkt het ongepast dat al maar door dadingen worden afgesloten waardoor de situatie niet gesaneerd maar alleen maar bestendigd wordt. Anderzijds, en afgezien van de zgn. wederzijdse toegevingen die op het verleden betrekking hebben, heeft de verbintenis die in het kader van de gesloten dading door de werkgever voor de toekomst wordt aangegaan, maar waarde in zoverre het de toewijzing van dezelfde premïën en voordelen onder dezelfde voorwaarden en modaliteiten betreft. Zij leent er zich niet toe uitwerking te hebben wat de toewijzing van andere premïën en voordelen of zelfs van dezelfde maar onder andere voorwaarden en modaliteiten verleende premïën en voordelen betreft.

Het is bovendien evident dat de nauwkeurige bepaling van de basis waarop de bijdragenpercentages van sociale zekerheid dienen berekend te worden niet alleen van gewichtig belang is voor de instelling die met de inning van de bijdragen belast is en voor het stelsel van sociale zekerheid zelf waarvan de financiering hoofdzakelijk op bijdragen berust, maar dat die bepaling ook van grote betekenis is voor de verzekeringsplichtige werkgevers. Bij ontstentenis van een duidelijke bepaling bevinden deze laatsten zich in een toestand van rechtsonzekerheid, die bijzonder hinderlijk is en zulks nog meer wordt wanneer mettertijd het standpunt van de administratie in een meer rigoureuze zin evolueert. Bona fide werkgevers komen dan voor de keuze te staan: ofwel zich daarbij neerleggen ofwel voor de rechter gedagvaard worden. Een dergelijke evolutie blijkt zich in de laatste tijd te voltrekken² in deze zin dat de administratie thans schijnt te beweren dat alle voordelen door de werkgever aan de werknemer toegestaan, verleend worden in functie van de geleverde arbeid, ingevolge de dienstbetrekking; zodat van de berekening der bijdragen alleen uitgesloten zijn de voordelen die uitzonderlijk verleend worden op grond van overwegingen die aan de arbeid vreemd zijn. Hoewel de strekking die bij deze evolutie tot uiting komt op zichzelf genomen en onder voorbehoud van uitzonderingen, wel instemming kan vinden, blijkt het standpunt der administratie in de huidige stand van de wetge-

ving nochtans niet houdbaar en evenmin geschikt om aan de betwistingen ter zake een einde te maken.

Wil men, zowel in het voordeel van de sociale zekerheid en haar financiering als in het voordeel van de werkgevers, een toestand van rechtszekerheid tot stand brengen, dan blijkt het aangewezen tot een wetswijziging over te gaan. Weliswaar kan dat in principe ook zonder wetswijziging bereikt worden aangezien art. 14 van de Wet van 27 juni 1969 de Koning machtigt het loonbegrip zoals bepaald in de Wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon, waarnaar dat artikel verwijst, te verruimen of te beperken. Doch, afgezien van het exorbitante karakter van die delegatie van bevoegdheid, en hoewel het best begrijpelijk is dat bij de voorbereiding van de Wet van 27 juni 1969 verwezen werd naar de korte tijd daarvoren goedgekeurde Wet van 12 april 1965 waarbij een omschrijving van het loonbegrip werd gegeven (weliswaar alleen geldend voor de toepassing van die wet), is het toch zo dat naarmate op het stuk van de sociale zekerheid die omschrijving bij koninklijk besluit op bepaalde punten wordt verruimd en op andere punten wordt beperkt, die verwijzing uiteindelijk niet veel meer te betekenen heeft. Inzake sociale zekerheid dient, zowel in het belang van de instelling als van de werkgevers, de predominerende zorg te zijn dat de basis van berekening der bijdragen op duidelijke en onbetwistbare wijze is vastgesteld. Daartoe lijkt een wetswijziging wenselijk te zijn, waarbij niet a priori zou moeten uitgesloten worden dat eventueel op andere termen dan de thans gebezigde een beroep wordt gedaan.

In die optiek beschouwd en zoals op deze plaats voorheen reeds toegelicht³, zou de bepaling van de basis van berekening der bijdragen in ruime zin dienen gesteld te worden doch tevens gepaard moeten gaan met welomschreven uitzonderingen. Dit voorstel dient als een geheel gezien te worden, m.a.w. er dient niet alleen gelet te worden op de ruime omschrijving maar ook op de uitzonderingen: de ruime omschrijving is geroepen de basis van berekening veilig te stellen en aan betwisting te onttrekken, terwijl de uitzonderingen het moeten mogelijk maken overdrijvingen te vermijden maar ook juist te weten wat men aan de bijdragenberekening onttrekt.

De wijziging van art. 14 van de Wet van 27 juni 1969 zou als volgt kunnen geformuleerd worden:

"Art. 14 § 1. De bijdragen voor sociale zekerheid worden berekend op grond van de bezoldiging van de werknemer.

§ 2. Deze wet verstaat onder bezoldiging⁴:

1° alle geldsommen en in geld waardeerbare voordelen welke door de werkgever rechtstreeks of te zijnen laste door bemiddeling van derden aan de werknemer naar aanleiding van de arbeid uitgekeerd of verstrekt worden, namelijk de wedden en lonen, de vakantiegelden, de op de bezoldiging van de werknemer ingehouden bijdragen voor sociale zekerheid, de vergoedingen, premïën, gratificaties en alle andere geldelijke of in geld waardeerbare voordelen;

2° de geldsommen welke onder de vorm van fooien of bedieningsgeld door de werkgever rechtstreeks of door derden aan de werknemer uitgekeerd worden.

§ 3. Worden niet als bezoldiging beschouwd:

1° de geldsommen die ingevolge wettelijke voorschriften boven het gewoon vakantiegeld worden uitgekeerd;

2°

3°

4°

(Wat deze overige uitzonderingen betreft, zij verwezen naar wat dienaangaande reeds bij wijze van voorbeeld werd voorgesteld - cfr. R.W., 1973-74, 2426).

In de geformuleerde wetswijziging wordt, onder voorbehoud

¹ G. LYON-CAEN, "Les salaires", in *Traité de droit du travail*, publié sous la direction de G. H. CAMERLYNCK, Dalloz, p. 173.

² Cfr. wetsvoorstel Poswick en cs, Kamer van Volksvertegenwoordigers, zitting 1974-75, 19 december 1974.

³ R.W., 1973-74, 2426.

⁴ De term "bezoldiging" (rémunération) wordt hier beschouwd als een ruimere betekenis hebbende dan de term "loon" (salaire).

van de uitzonderingen, het predominerend element gevormd door de naar aanleiding van de arbeid verrichte uitkering of verstreking, ongeacht de vraag of zij haar rechtsgrond vindt in de wet, in een overeenkomst, in een eenzijdige verbintenis of in een gebruik. Toegepast op de zgn. premieën, gratificaties en andere voordelen beduidt zulks dat zij steeds (doch immer onder voorbehoud van de uitzonderingen) in aanmerking dienen genomen te worden bij de berekening der bijdragen, onverschillig of zij een contractueel karakter hebben of niet, gebruikelijk of uitzonderlijk, uniform of geïndividualiseerd zijn.

Naar aanleiding van het cassatiearrest van 18 december 1974 zal naar alle waarschijnlijkheid door sommigen beweerd worden dat een wetswijziging niet nodig is, dat het betrokken arrest de zaken scherp stelt en het door de administratie ingenomen standpunt bevestigt zodat er thans ter zake voldoende rechtszekerheid bestaat.

Te dien aanzien dient te worden opgemerkt dat het cassatiearrest uiteraard geen nieuwe rechtsregel heeft bijgebracht. De verdienste van het arrest ligt hoofdzakelijk hierin dat het beklemtoon dat de werknemers hun recht op een premie kunnen ontlenen "niet alleen aan een overeenkomst, maar ook aan een eenzijdige, door de werkgever aangegane verbintenis". Men kan zich echter moeilijk voorstellen dat men dat niet wist. Derhalve, indien men betoogt dat het cassatiearrest het administratieve standpunt bevestigt en er mitsdien voldoende rechtszekerheid voorhanden was, is men gerechtigd de vraag te stellen waarom in die omstandigheden niettemin zo menigvuldige dadingen werden gesloten, met het gevolg dat door toedoen van wederzijdse toegevingen, aanzienlijke bedragen bij de berekening der bijdragen niet in aanmerking werden gebracht. Indien men betoogt, dat er ter zake voldoende rechtszekerheid voorhanden was, dan kan het procédé van dadingen aan de lopende band bezwaarlijk verklaard worden. De bestaande toestand van rechts-onzekerheid, wat de berekening der bijdragen van sociale zekerheid betreft, wordt door het cassatiearrest van 18 december 1974 ten gronde niet doelmatig verholpen. Daartoe blijkt wetswijziging aangewezen te zijn.

Prof. dr. W. Leën

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 20 DECEMBER 1974

Voorzitter : de h. de Vreese

Raadsheer-verslaggever : de h. Van Leckwyck

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaat : mr. R. Bützler

Bezit—Eigendomsrecht uit bezit van roerende goederen—Dubbelzinnigheid van het bezit—Bewijslast—Oorsprong van het bezit—Bewijs.

Uit het bezit van roerende goederen ontstaat het eigendomsrecht slechts als het deugdelijk is, d.i. als het de in art. 2229 B.W. opgesomde eigenschappen vertoont.

Wie de teruggave van lichamelijke goederen vordert en beweert dat het door zijn wederpartij aangevoerde bezit dubbelzinnig is, draagt de last van het bewijs dat het bezit, gelet op de omstandigheden, voor verschillende interpretaties vatbaar is.

Als het bezit van de wederpartij door geen gebrek aangetast is, kan de rechter daaruit wettelijk afleiden dat haar bezit krachtens art. 2279 B.W. als titel geldt, zonder dat zij de oorsprong van haar bezit (ten deze een beweerd gif van hand tot hand van een geldsom) hoeft te bewijzen.

Evenepoel t/ Jacobs

Gelet op het bestreden arrest, op 14 juni 1973 door het Hof van beroep te Gent gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 2229, 2230, 2279 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de oorspronkelijke vordering van eiseres ten dele afwijst en haar ten dele tot de kosten veroordeelt, op grond van de reden "dat appelland de bewering van geïntimeerde, luidens welke het om terug te betalen leenschulden zou gaan, wat de eerste twee geldsommen betreft, afdoende bestrijdt door artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek in te roepen...";

terwijl, eerste onderdeel, artikel 2279 niet kan geïnterpreteerd worden als zou elk lichamenlijk roerend bezit een eigendomstitel impliceren ; dit artikel inderdaad een wijze van eigendomsverkrijging door verjaring bepaalt ; hieruit voortvloeit enerzijds dat deze eigendomsverkrijging moet beantwoorden aan de voorwaarden daartoe, te weten een wettige titel, bezit vatbaar voor verjaring, goede trouw en een roerend goed als voorwerp en anderzijds dat dit bezit aan de door artikel 2229 gestelde eisen moet voldoen ; artikel 2279 aldus niet inhoudt dat elk lichamenlijk roerend bezit in alle gevallen als eigendomstitel kan ingeroepen worden, doch wel dat deze titel afhankelijk is van het vervullen van de hierboven vermelde voorwaarden ; zodat het hof van beroep, door de aangehaalde motivering als zou het eenvoudig inroepen van artikel 2279 volstaan om de revindicatie te bestrijden, aan dit artikel ten onrechte een absolute draagwijdte toekent, en het aldus schendt ;

tweede onderdeel, het in artikel 2279 beoogde bezit aan alle voorwaarden van artikel 2229 moet voldoen om aanleiding te kunnen geven tot deze vorm van verkrijgende verjaring ; artikel 2230 weliswaar een algemene omkering van de bewijslast ten voordele van de bezitter met zich meebrengt ; eiseres nochtans, door de dubbelzinnigheid van dit bezit in te roepen, op een bezitsgebrek steunde en hierdoor de bewijslast, haar krachtens artikel 2230 opgelegd, ten nadele van de verweerders omkeerde ; zodat het hof van beroep, door de conclusie van eiseres te verwerpen met de loutere verwijzing naar artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek, zijn beslissing niet wettelijk rechtvaardigt en bijgevolg artikel 97 van de Grondwet schendt ;

Overwegende dat, na te hebben uiteengezet dat de rechtsvordering van eiseres tot voorwerp heeft de terugvordering van drie geldsommen, dat eiseres haar eis steunt op leningen die zij aan verweerder zou hebben toegestaan doch waarvan zij geen geschreven bewijs voorbrengt, dat verweerder erkent deze geldsommen te hebben ontvangen doch stelt dat zij hem door eiseres werden geschonken als gift van hand tot hand, en na te hebben vastgesteld dat eiseres "zich hoofdzakelijk beroept op de verklaringen die verweerder aflegde tijdens een opsporingsonderzoek, voorts op een door hem verrichte terugbetaling van 10.000 frank en op het niet-beantwoorden van een sommatiebrief van 27 januari 1971", het arrest de rechtsvordering aangaande de eerste twee geldsommen afwijst niet enkel om de in het middel aangehaalde reden maar op grond hiervan dat, toen verweerder aanbod verder de ontvangen sommen terug te beta-

len, eiseres "hierop aldus zou hebben gereageerd, dat zij op haar beurt om hulp zou vragen mocht zij ooit in geldnood verkeren" en "dat de latere sommatie tot terugbetaling van de hoofdsom en de aanspraak op interest door een wijziging in de verhouding tussen partijen kon zijn ingegeven";

Overwegende dat uit het bezit van lichamelijke roerende goederen het eigendomsrecht enkel ontstaat wanneer het bezit deugdelijk is, dit is wanneer het de in artikel 2229 van het Burgerlijk Wetboek opgesomde eigenschappen vertoont; dat eiseres stelt dat, nu zij de dubbelzinnigheid van het bezit aanvoerde, het bewijs dat het bezit niet dubbelzinnig was op de verweerders rustte;

Overwegende echter dat wie de teruggave van lichamelijke roerende goederen vordert de last draagt van het bewijs dat het door de tegenpartij ingeroepen bezit, gelet op de omstandigheden, vatbaar is voor verschillende interpretaties;

Overwegende dat het arrest, op grond van de bovenaangehaalde vaststellingen, beschouwt dat het bezit van verweerder met geen gebrek behept was en hieruit wettelijk kon afleiden dat zijn bezit krachtens artikel 2279 van het Burgerlijk Wetboek als titel gold, zonder dat verweerder de oorsprong van zijn bezit hoefde te bewijzen; dat het arrest, hetwelk regelmatig met redenen omkleed is, de in het middel aangehaalde wetsbepalingen niet schendt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

NOOT—Het bezit van effecten is een volkomen titel van eigendom; hij die beweert dat het bezit clandestien of dubbelzinnig is, moet dit bewijzen (Cass., 2 december 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 326, *Pas.*, 1972, I, 323).

De omstandigheden dat de bezitter van een zaak de bescherming van art. 2279 B.W. niet kan genieten en dat aan zijn gezegden geen geloof kan worden gehecht, sluiten het bestaan in zich noch van het eigendomsrecht van degene die de zaak opvoert, noch van de aangevoerde oorzaak van de vordering tot teruggave, in casu een bruiklening (Cass., 24 april 1968, *R.W.*, 1968-69, 591).

Onnodig te zeggen, dat een geschrift waarin de ontvangst van een geldsom, zonder meer, vastgesteld wordt, niet het bewijs van een lening uitmaakt; in een zodanig geschrift wordt wel een juridisch feit vastgesteld, maar de oorzaak ervan blijft onbekend (DE PAGE, V, nr. 121).

C.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

JEUGDKAMER — 27 JUNI 1974

Voorzitter: de h. Lox

Advocaat-generaal: de h. De Cant

Advocaten: mrs. V. De Doncker en G. Reynders

Jeugdbescherming—Hoger beroep—Vorm—Termijn.

Het bij art. 58 van de Wet betreffende de jeugdbescherming bedoeld hoger beroep wordt bij verzoekschrift ter griffie van het hof van beroep ingesteld binnen een maand na de uitspraak.

Ten deze heeft appellant hoger beroep ingesteld bij deurwaardersexploot. Ofschoon de vormregels van art. 58 niet op straffe van nietigheid zijn opgelegd, is de termijn op straffe van verval voorgeschreven, zodat het hoger beroep tardief is als de akte na die termijn ter griffie is neergelegd.

D'O. t/ M.

Gezien het vonnis van 17 januari 1974, waartegen hoger beroep werd aangetekend door exploot van gerechtsdeurwaarder Maurice Luyten uit Borgerhout, die zijn exploot betekende op 15 februari 1974 aan Mwanza Marcelline wijl de beroepsakte op dinsdag 19 februari 1974 ter griffie van het Hof werd neergelegd;

Overwegende dat appellant beweert dat zijn beroep, bij deurwaardersexploot aangetekend overeenkomstig artikel 1056, 1° van het Gerechdelijk Wetboek, ontvanke-lijk is daar het binnen de maand, zijnde op 15 februari 1974, aan geïntimeerde werd betekend; dat hij er, diens-tengevolge, niet toe gehouden was de beroepsakte bin- nen de door artikel 58 van de Wet van 8 april 1965 be- paalde termijn ter griffie van het Hof neer te leggen, daar zijn wil beroep aan te tekenen voldoende is geble- ken uit de betekening van de gerechtsdeurwaarder;

Overwegende dat artikel 62 van de Wet betreffende de jeugdbescherming bepaalt dat de wetsbepalingen in- zake burgerlijke rechtspleging gelden voor de in titel II, hoofdstuk II bedoelde procedures, behoudens afwijking, zoals in casu uitdrukkelijk bepaald wordt door artikel 58 van voormelde wet; dat deze regel overeenstemt met ar- tikel 2 van het Gerechdelijk Wetboek, dat toepasselijk is op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze gere- geld worden door een niet uitdrukkelijk opgeheven wets- bepaling;

Overwegende dat voormeld artikel 58 niet werd opge- heven noch door het Gerechdelijk Wetboek, noch door een latere wet; dat de wetgever daarentegen, bij het aan- passen van dit artikel, door artikel 50 van de Wet van 15 juli 1970, zich beperkte tot het afschaffen van de verplichting een expeditie van het vonnis, waartegen be- roep, bij het verzoekschrift te voegen; dat alle andere bepalingen van dit artikel ongewijzigd en geldend zijn gebleven;

Overwegende dat waar de vormregels van artikel 58 van de Wet van 8 april 1965 niet op straffe van nietig- heid opgelegd worden, de termijnen om het rechtsmid- del aan te wenden daarentegen op straffe van verval voorgeschreven zijn (art. 860 G.W.); dat, waar beroep zijn wil heeft laten kennen door deurwaardersex- ploot in stede zich te beperken tot het verzoekschrift voorzien bij voormeld artikel 58, hij niettemin zijn be- roep ter griffie van het Hof binnen de door de wet voor- ziene termijn diende te stellen, daar dit artikel slechts één vorm van beroep voorziet, binnen de gestelde ter- mijn;

Overwegende dat de beroepsakte pas op 19 februari 1974 ter griffie van het Hof werd neergelegd; dat het laattijdig is;

Om die redenen,

Het Hof,

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935;

Gehoord de heer advocaat-generaal P. De Cant in zijn eensluidend advies in openbare zitting gegeven ;

Verklaart het hoger beroep niet ontvankelijk wegens laattijdigheid ;

Verwijst appellant in de kosten van het hoger beroep.

NOOT—M.b.t. de vorm en de termijn van het hoger beroep overeenkomstig art. 58 van de Wet betreffende de Jeugdbescherming zie men ook : Hof Brussel, 27 september 1973, R.W., 1973-74, 1639, en 8 november 1973, J.T., 1974, 8.

ARBEIDSHOF TE GENT

7e KAMER — 27 NOVEMBER 1974

Voorzitter : de h. De Sutter

Eerste advocaat-generaal : de h. Vandermeersch

Advocaat : mr. Jacobs loco G. De Cuyper

Sociaal sanctierecht—Administratieve geldboeten—

1. Administratieve beslissing—Betalingsformulier niet bijgevoegd—Geldigheid der beslissing—2. Vordering ingeleid voor het verstrijken van betalingstermijn—Ontvankelijkheid.

1. Rechtskundig is de beslissing van de bevoegde ambtenaar die het bedrag van de administratieve geldboete bepaalt, met redenen omkleed is en bij ter post aangetekend schrijven is toegestuurd met verzoek tot betalen binnen de voorgeschreven termijn, zelfs indien het door de reglementering voorziene betalingsformulier niet is bijgevoegd.

2. De vordering wegens niet vrijwillig betalen van een administratieve geldboete ingeleid vóór het verstrijken van de gestelde betalingstermijn is ontvankelijk, doch de rechter kan geen uitspraak doen voordat de termijn verstreken is.

Directeur-generaal van de Studiedienst van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid t/ X.

Gezien de stukken, onder meer het door de griffier eensluidend verklaard afschrift van het vonnis van 22 april 1974, uitgesproken door de Arbeidsrechtbank te Brugge, afdeling Brugge, vierde kamer ;

Overwegende dat het hoger beroep ingesteld bij akte van gerechtsdeurwaarder André Vandecasteele uit Brugge, aan de tegenpartij betekend op 6 juni 1974, regelmatig en tijdig is bij ontstentenis van betekening van het bestreden vonnis ;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering strekt tot : veroordeling van verweerder tot de opgelegde administratieve geldboete van 1.500 frank, zoals bepaald door de Wet van 20 juni 1971, wegens inbreuk op artikel 1 van het Koninklijk Besluit van 12 november 1952, namelijk wegens het niet-bijhouden van een personeelsregister, welke inbreuk vastgesteld werd door een bevoegd ambtenaar bij proces-verbaal van 24 juli 1972, en tot betaling van de gerechtskosten en van de rechtsplegingsvergoeding ;

Overwegende dat de eerste rechter deze vordering niet-ontvankelijk verklaarde omdat uit de administratieve beslissing, ter post afgegeven op 4 september 1973, niet blijkt dat zij vergezeld was van een stortingsformulier,

terwijl dit wel het geval was voor een aangetekend schrijven van 29 oktober 1973, maar de termijn van een maand te rekenen vanaf dit schrijven zoals bepaald door het Koninklijk Besluit van 5 november 1971 niet werd afgewacht voordat de zaak bij de rechtbank aanhangig werd gemaakt ;

Overwegende dat appellant tegen dit vonnis hoger beroep instelt aanvoerend dat het betalingsformulier met opgave van het nummer van de postrekening wel degelijk bij de kennisgeving van de administratieve geldboete was gevoegd en het tegengestelde eenvoudig verondersteld wordt door de eerste rechter ; dat in elk geval, aldus appellant, de termijn tot dagvaarding begon te lopen te rekenen vanaf de ontvangst van de administratieve beslissing van 4 september 1973, zodat de vordering niet voortijdig werd ingeleid ;

Overwegende dat, nu geïntimeerde, ofschoon behoorlijk opgeroepen, op de openbare terechtzitting niet is verschenen of zich ook niet heeft laten vertegenwoordigen, appellant terecht tegen hem de toekenning vraagt van het voordeel van artikel 751 Ger.W., ; dat immers de pleegvormen ter zake werden nageleefd ;

Overwegende dat artikel 7, lid 3 van de Wet van 30 juni 1971 betreffende de administratieve geldboeten voorschrijft dat "de beslissing van de ambtenaar het bedrag van de administratieve geldboete bepaalt en met redenen is omkleed ; dat zij bij een ter post aangetekend schrijven aan de werkgever wordt bekend gemaakt, samen met een verzoek tot betaling van de boete binnen de door de Koning gestelde termijn ;"

Overwegende dat in casu, de administratieve beslissing ter post is afgegeven op 4 september 1973, het bedrag der boete op 1.500 frank heeft bepaald, met redenen is omkleed, aangetekend is bekend gemaakt en een verzoek tot betaling binnen de maand na ontvangst inhoudt ;

Dat zij aldus aan alle wettelijke geldigheidsvoorwaarden beantwoordt ;

Overwegende immers dat het Koninklijk Besluit van 5 november 1971 geen enkele voorwaarde tot geldigheid van de administratieve beslissing voorschrijft, doch alleen de hiernavermelde "uitvoeringsmodaliteiten" regelt :

– hoe de termijn binnen welke de boete moet betaald zijn, moet worden berekend (art. 1) ;

– hoe de betaling dient te geschieden (art. 2) ;

– binnen welke termijn de bevoegde ambtenaar bij niet-betaling de rechtsvordering bij de arbeidsrechtbank moet ingeleid hebben ;

Overwegende dat aldus blijkt dat, zelfs indien men aanneemt dat het stortingsformulier niet bij de betekening van 4 september 1973 was gevoegd – hetgeen niet bewezen is – deze administratieve beslissing niettemin volkomen rechtsgeldig was ;

Dat de eerste rechter dan ook ten onrechte uit een herinneringsschrijven van 29 oktober 1973, dat niets meer was dan een (overbodige) laatste aanmaning tot betaling, rechtsgevolgen afleidt, meer bepaald de aanvang van de termijn binnen welke de betaling kon geschieden, die alleen de eigenlijke geldige beslissing van 4 september 1973 kon doen ontstaan ;

Dat, – buiten beschouwing latend dat de eerste rechter niet ambtshalve de exceptie van niet-ontvankelijkheid kon opwerpen en zeker niet zonder voorafgaande heropening der debatten (art. 774 Ger.W.) – indien zou blijken dat de vordering ingeleid werd vóór het verstrij-

ken van de termijn binnen welke de betaling van de geldboete kon geschieden, deze voortijdige inleiding hierdoor niet onontvankelijk zou zijn doch slechts tot gevolg zou hebben dat de uitspraak over deze eis zou moeten opgeschort worden tot na het verstrijken van deze termijn;

Dat de enige sanctie in geval van voortijdige dagvaarding gevolgd door een betaling der boete binnen de termijn erin zou bestaan dat de gerechtskosten ten laste van de aanlegger zouden worden gelegd;

Dat, aangezien de betalingstermijn op het ogenblik van de uitspraak van het vonnis in ruime mate verstreken was, in geen geval de eis onontvankelijk kon worden verklaard;

Overwegende dat ten gronde de inbreuk bewezen voorkomt en de opgelegde geldboete billijk en wettelijk voorkomt;

Op die gronden,

Het Arbeidshof,

Gelet op artikel 24 van de Wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken;

Gelet op het overeenkomstig advies van het openbaar ministerie, schriftelijk gegeven door eerste advocaat-generaal V. Vandermeersch op de openbare terechtzitting van 23 oktober 1974;

Rechtdoende op tegenspraak ten aanzien van appellat en geacht wordend op tegenspraak te zijn geweest ten aanzien van geïntimeerde;

Ontvangt het hoger beroep en verklaart het gegrond;

Doet het bestreden vonnis teniet en opnieuw wijzen-
de;

Veroordeelt De Meester Johannes tot betaling aan appellat van de opgelegde geldboete ten bedrage van duizend vijfhonderd frank (1.500 fr.);

Verwijst hem bovendien in de kosten van beide aanleggen.

ARBEIDSRECHTBANK TE DENDERMONDE AFDELING AALST

2e KAMER - 1 APRIL 1974

Voorzitter : de h. R. Robeys

Advocaat : mr. R. Cassiman

Arbeidsovereenkomst bedienden—Vervangingscontract—Naam van vervangen werknemer—Geen vermelding—Geen nietigheid.

Artikel 13 van de gecoördineerde wetten bepaalt niet dat op straf van nietigheid de naam van de te vervangen bediende in het vervangingscontract moet worden vermeld. Hoewel dit aangewezen is ten einde misbruiken te vermijden, brengt de niet-vermelding de nietigheid van de overeenkomst niet mede als uit de omstandigheden blijkt dat de bedoeling om misbruik te plegen uitgesloten is.

Slagmulders t/ Gates Europe N.V.

De eiseres vordert met dagvaarding van gerechtsdeur-

waarder Arnold Mahieu te Aalst van 5 december 1973, de veroordeling van de verweerster om haar 34.500 fr. te betalen, vermeerderd met de gerechtelijke interesten en de kosten.

De eiseres werd aangeworven met schriftelijk contract van 20.2.1973 vanaf 21.2.1973 als bediende "distribution" ter vervanging van een bediende in ziekteverlof en dit tot en met haar terugkomst; bij aangetekend schrijven van 12.6.1973 werd haar ter kennis gebracht dat een einde gemaakt werd aan het bediendencontract vanaf 15.6.1973 aangezien de bediende die ze verving en nl. mevr. Uyttendaele G. liet weten dat ze op maandag 18.6.1973 het werk zou hervatten.

De eiseres voert aan dat in dit vervangingscontract de naam van de vervangen werknemer niet is vermeld en dit derhalve nietig is; daar ze dient beschouwd te worden als aangeworven voor onbepaalde duur, had ze recht op een opzeggingstermijn gelijk aan drie maanden loon of 34.500 fr.

De verweerster meent dat haar geen enkele fout kan worden verweten; art. 13 van het K.B. van 20.7.1955, dat huidige rechtstoestand regelt, houdt geen verplichting in om de naam van de vervangen bediende in het geschreven contract te vermelden; ter zake was het nog niet mogelijk om de naam van deze bediende te vermelden op het ogenblik van de aanwerving, daar vijf bedienden, die zwanger waren hiervoor in aanmerking kwamen; de eiseres werd reeds aangenomen in het belang van de dienst, omdat het zeker was dat ze een bediende zou moeten vervangen en het derhalve aangewezen voorkwam dat ze reeds voordien kennis nam van het werk dat haar zou worden opgedragen; evenwel werd haar van het eerste ogenblik af, waarop het zeker was wie ze diende te vervangen, dezes naam bekend gemaakt met verzoek het contract mede te brengen ten einde hierin de naam in te vullen; ze gaf hieraan echter geen gevolg, wat haar werd bevestigd per aangetekend schrijven van 29 mei 1973, waarin haar tevens de naam van de vervangen bediende wordt bevestigd.

Hoewel men met de eiseres dient aan te nemen, dat het zeker aangewezen is de naam van de te vervangen bediende in de overeenkomst te vermelden ten einde misbruiken te vermijden, dient met de verweerster te worden aangenomen, dat zulks niet in de wet is voorgeschreven en derhalve op zichzelf geen nietigheid van het vervangingscontract met zich brengt; zulks zou enkel het geval zijn, als dergelijk contract werd opgesteld ten einde de wettelijke bepalingen, die de vervanging beperken tot die van een bepaald persoon, te ontduiken; ter zake blijkt uit de uitleg van de partijen, dat deze het erover eens waren dat de te vervangen persoon, die was die eerst zwangerschapsverlof zou nemen en de verweerster ermee akkoord ging, door het aanbrenghen van de naam op het contract, aan de eiseres zekerheid te geven, zodra deze persoon bekend was; de eiseres betwist zulks niet, noch door beantwoording van de aangetekende brief van de verweerster van 29 mei 1973, noch in haar conclusie, zodat het vervangingscontract volkomen rechtsgeldig dient geacht en de eiseres geen rechten kan laten gelden op een opzegging als bediende aangeworven voor onbepaalde tijd.

De vordering is derhalve niet gegrond.

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL
TE HASSELT

2e KAMER — 12 DECEMBER 1974

Voorzitter : de h. Renier

Openbaar ministerie : mevr. Vliers

Advocaten : mrs. De Coster en Frederix loco Demal

Factuur—Als pand aan bank geëndosseerd—Faillissement van de schuldeiser—Rechten van de curator.

Een schuldeiser had op 12 april 1974 op zijn schuldenaar een factuur uitgeschreven en ze met toepassing van de Wet van 25 oktober 1919 als pand aan een bank geëndosseerd. De kennisgeving van het endossement geschiedde bij aangetekende brief van 24 april 1974 met bericht van ontvangst.

Nu de curator van de op 2 mei 1974 failliet verklaarde schuldeiser de geldigheid van het endossement niet betwist, kan hij van de schuldenaar van de factuur geen betaling eisen, en kan de schuldenaar zijn schuld alleen in handen van de geëndosseerde deugdelijk kwijten.

Faill. Smolenaers t/ Gemeente Diepenbeek en
N.V. Kredietbank (tussenkommende partij)

Bij vonnis van 14 november 1974 van deze rechtbank inzake A.R. 785/74 werd een heropening van de debatten bevolen.

Het vonnis werd aan verweerster ter kennis gebracht bij gerechtsbrief van 18 november 1974.

Verweerster verschijnt niet.

De eis van de curator, ingeleid bij dagvaarding van 29 mei 1974 strekt ertoe betaling te bekomen van verweerster van een som van 1.770.000 frank op grond van de factuur nr. 1060 van 12 april 1974, die thans wordt voorgelegd.

Uit het schrijven van verweerster van 14 mei 1974, dus voorafgaande aan de dagvaarding, blijkt dat deze aan de curator heeft meegedeeld dat die factuur geëndosseerd werd door de schuldenaar aan de Kredietbank bij toepassing van de Wet van 25 oktober 1919.

De curator behoorde dus zich te vergewissen zowel van het feit van het endossement als van de rechtsgeldigheid ervan, alvorens over te gaan tot dagvaarding van verweerster.

Bij proces-verbaal van vrijwillige verschijning, neergelegd ter zitting van 14 november 1974 vordert de Kredietbank, te doen zeggen voor recht dat de curator niet gemachtigd is de haar geëndosseerde factuur te innen ten laste van verweerster, aangezien de bank met dit geldig pandbezit buiten het faillissement valt.

Gelet op de samenhang van de betwistingen ingeschreven onder A.R. 785/74 en A.R. 1442/74, worden deze beide zaken samengevoegd.

De curator betwist niet de geldigheid van het endossement; de kennisgeving van de overdracht der factuur geschiedde bij aangetekende brief van 24 april 1974 met bericht van ontvangst.

Luidens art. 16, lid 2, van de Wet van 25 oktober 1919, gewijzigd door de Wet van 31 maart 1958, kan de schuldenaar die een kennisgeving van het endossement ontvangt, zijn schuld alleen in handen van de geëndosseerde deugdelijk kwijten.

De gemeente Diepenbeek reageerde dus terecht in haar brief van 14 mei 1974 door zich te beroepen op het endossement van de factuur om elders de betaling in handen van de curator te weigeren, op straffe van een tweede keer te moeten betalen aan de Kredietbank.

De door de curator aangevoerde redenen om toch de betaling te vorderen, nl. omdat de Kredietbank naliet zelf iets te ondernemen en omdat er betwisting bestond wegens een revindicatieprocedure, zijn niet pertinent omdat anders de rechten van de geldige pandbezitter zouden uitgehold worden, die meester is van zijn pand dat dient tot waarborg van zijn schuldvordering t.o.v. de gefailleerde.

De Kredietbank vraagt overigens geen veroordeling tot betaling van de gemeente Diepenbeek.

De eis van de curator t.o.v. de gemeente Diepenbeek is bijgevolg ontvankelijk doch ongegrond; de curator is niet gerechtigd de inning van de factuur ten laste van de gemeente te vervolgen.

(...)

NOOT—Dat de schuldeiser op 2 mei 1974 failliet verklaard werd, wordt in de aanhef van het vonnis bij de vermelding van de identiteit van de partijen vermeld.

Over de Wet van 25 oktober 1919, gewijzigd bij de Wet van 31 maart 1958, zie men A.P.R., Tw. *Factuur*, door A. CLOQUET, nrs. 748-860 (nieuwe tekst).

In nr. 860 wijst de auteur erop dat de overdracht van een factuur door endossement niet kan worden gelijkgesteld met een betaling in speciën of in handelseffecten, en dus van rechtswege nietig is als ze gedaan werd gedurende de verdachte periode tot betaling van vervallen schulden; insgelijks nietig zou zijn de inpandgeving van een factuur ten einde vervallen schulden te waarborgen, als dit geschiedt gedurende de verdachte periode.

VREDEGERECHT TE BRASSCHAAT

30 OKTOBER 1974

Rechter : de h. A. De Bièvre

Advocaat : mr. P. Ickx

Recht van uitweg—Losweg—Voetpad—Onbruik—Verjaring.

De term "losweg" is verouderd; thans wordt de term "exploitatieweg" gebruikt.

Een exploitatieweg is een recht van overgang, verleend ten gunste van een landbouw- of nijverheidsuitbating, die niet of op onvoldoende wijze aan een openbare weg paalt.

Een exploitatieweg vervalt vanaf het ogenblik waarop het bedrijf, waardoor hij werd gebruikt, ophoudt te bestaan.

Een voetweg is een openbare weg, waarvan iedereen vrij gebruik mag maken.

De rechterlijke macht moet niet wachten op de schrapping van een voetweg uit de Atlas der Buurtwegen om vast te stellen dat de weg in feite niet meer bestaat.

Van der Bleeken en cons. t/ Van Hoof en cons.

Aangezien de eis ertoe strekt te horen zeggen voor recht dat aanleggers niet meer gehouden zijn doorgang

te verlenen aan verweerders over een perceel grond gelegen aan de Lage Kaart te Brasschaat, waarvan zij onverdeelde eigenaars zijn ;

Aangezien de rechtsvoorganger van aanleggers Petrus Joannes Aernouts, op 14 februari 1872, bij akte verleden voor notaris Tillieux te Ekeren, een perceel grond aankocht aan de Lage Kaart te Brasschaat, groot 213 m² ;

Aangezien dit perceel bezwaard was met twee ongemakken, nl. 1° dat het over zijn ganse breedte (5,60 m.) moest dienen als "landweg" - in latere akten "losweg" genoemd - ten gunste van welbepaalde meer noordwaarts gelegen landbouwgronden, en 2° dat, zoals blijkt uit de Atlas der Buurtwegen, er een voetweg overheen liep, genaamd "sentier nr. 47" ;

Aangezien aanleggers voorhouden dat sedert lange jaren alle welkdanige rechten van overgang, zo publiek- als privaatrechtelijke, vervallen zijn ;

I. Aangezien de termen "land(bouw)weg" en "losweg" verouderd zijn en thans juister als "exploitatieweg" worden bestempeld (chemin de desserte ou d'exploitation, - zie A.P.R. Erfdienstbaarheden nr. 260) ;

Aangezien een exploitatieweg een recht van overgang is, verleend ten gunste van een landbouw- of nijverheidsuitbating, die in het geheel niet of op onvoldoende wijze aan een openbare weg paalt ;

Aangezien een exploitatieweg vervalt vanaf het ogenblik waarop het bedrijf, dat hem nodig had, ophoudt te bestaan ;

Aangezien in casu de rechthebbende landbouwexploitaties ter plaatse sedert ongeveer vijftig jaar opgehouden hebben te bestaan, gezien de gronden alsdan als bouwgronden werden verkaveld en in een dichtbebouwde woonwijk werden omgevormd, zodat er van exploitatieweg sedert lang geen sprake meer kan zijn ;

Aangezien verweerders trouwens erkennen - zoals geakteerd in het zittingsblad - dat gezegde losweg van 5,60 m., sedert hun aankoop in 1935, nooit werd gebruikt, zodat elk eventueel recht van overgang over gezegde breedte in alle geval uitgedoofd is uit hoofde van dertigjarige verjaring ;

II. Aangezien een voetweg een openbare wegenis is, waarvan iedereen (dus niet de belendende eigenaars als dusdanig maar enkel als deel uitmakend van het publiek) vrijelijk gebruik mag maken ;

Aangezien de voetweg nr. 47, 1,70 m. breed en 350 m. lang, tot rond het jaar 1925 de publieke wegenis was, die de Hoge Kaart verbond met de Lage Kaart, van waaruit men dan langs voetweg nr. 39 (thans Hanendreef) het centrum van Brasschaat bereikte ;

Aangezien rond gezegd jaar, parallel met voetweg nr. 47 en op 25 m. ten oosten daarvan, de Rustoordlei werd aangelegd, zijnde een (thans) moderne straat, ca. 15 m. breed ;

Aangezien, vanaf dat ogenblik, de voetweg nr. 47 alle nut voor het publiek had verloren en hij trouwens niet meer gebruikt werd door "het publiek" ;

Aangezien langs de Rustoordlei de grond in ca. 27 kavels werd verdeeld en verkocht ;

Aangezien de kopers der kavels hun eigendom afsloten en er meestal een huis oprichtten ;

Aangezien aldus op minstens 27 plaatsen de doorgang over de voetweg nr. 47 sedert ca. 50 jaar door een gebouw, een muur of een haag is versperd, ook door de

rechtsvoorganger van verweerders, die, in zijn aankoopakte van 13 juni 1925, zelfs de verplichting op zich nam zijn perceel "binnen de drie maanden te zullen afsluiten bij middel ener haag of schutsel" (zie akte 1925, blz. 5, 2°) ;

Aangezien ook het Gemeentebestuur herhaaldelijk zijn akkoord met de feitelijke afschaffing van voetweg nr. 47 heeft betuigd, nl. door talrijke bouwvergunningen te verlenen voor het oprichten van woningen op de bedding zelf van de voetweg ; dat gezegd Gemeentebestuur trouwens in 1967 zijn landmeter ermede gelaste het nodige te doen opdat het zou kunnen overgaan tot de schrapping van voetweg nr. 47 uit de Atlas der Buurtwegen ;

Aangezien de rechterlijke macht niet hoeft te wachten op de volbrenging dezer administratieve formaliteit om vast te stellen dat de weg in feite niet meer bestaat ; (Pandectes Belges, V° Chemin Vicinal, nr. 454) ;

Aangezien, samenvattend kan worden gezegd :

1°) verweerders hebben nooit recht gehad op een los- of exploitatieweg, gezien zij nooit een landbouw- of nijverheidsinrichting hebben uitgebaat noordwaarts van het perceel van aanleggers ; moesten zij tóch zulk recht hebben gehad, zou dit recht in alle geval zijn uitgedoofd door dertigjarige verjaring ;

2°) verweerders, evenals aanleggers, kunnen zeer lang geleden, niet als belendende eigenaars maar als deel uitmakend van het publiek, recht van wegenis hebben gehad over de weg van de Hoge Kaart naar de Lage Kaart en vice-versa over voetweg nr. 47. Deze weg bestaat echter sedert lang niet meer, en tot de afschaffing ervan hebben verweerders zelf bijgedragen door hun eigendom af te sluiten, hetgeen eveneens geldt voor de evenmin nog bestaande exploitatieweg ;

Het bestaan van voetweg nr. 47 verleende aan alle burgers een recht met publiekrechtelijk karakter ; het uitdoven van dit recht doet geen recht met privaatrechtelijk karakter ontstaan ten voordele van sommigen, in casu van verweerders ;

(...)

Verklaren de eis ontvankelijk en gegrond.

NOOT—1. Het erf van eisers moest over zijn ganse breedte dienen als landweg - in latere akten "losweg" genoemd - ten gunste van welbepaalde meer noordwaarts gelegen landbouwgronden.

Wegens de term "losweg" heeft de vrederechter ten onrechte de kwalificatie "exploitatieweg" toegepast.

Een exploitatieweg is niet bestemd voor doorgaand verkeer, maar geeft wel toegang tot de openbare weg. Een exploitatieweg moet geheel of gedeeltelijk gelegen zijn aan de grens van verschillende erven. Exploitatiewegen, die aan deze voorwaarden voldoen, worden vermoed onverdeelde eigendom te zijn van de aanpalende eigenaars (L. Lindemans, Erfdienstbaarheden, A.P.R., nr. 260 ; Rb. Marche-en-Famenne, 21 september 1968, *Jur. Liège*, 1968-69, p. 28).

In casu was in de akte een conventionele erfdienstbaarheid van overgang gevestigd. Dit recht gaat teniet door niet-uitoefening gedurende 30 jaar (art. 706, B.W.).

2. Artikel 12 van de Wet op de buurtwegen van 10 april 1841 bepaalt dat buurtwegen niet door verjaring kunnen worden verkregen, zolang zij dienen tot het openbaar gebruik. Deze mogelijkheid van verkrijgende verjaring scheidt op zichzelf geen problemen (zie Hof van Beroep Luik, 26 juli 1882, *Pas.*, 1882, II, 398 ; Vred. Dalhem, 16 april 1962, *J.J.P.*, 1965, p. 224).

Volgens sommigen (Vred. Durbuy, 4 november 1971, *Jur. Liège*, 1971-72, p. 207 ; J. Borret, Overzicht van de rechtspraak betreffende de openbare werken, diensten en leveringen, het

openbaar en privaat domein, de wegen en de waterlopen, *T.B.P.*, 1973, p. 418) volstaat het dat het publiek gedurende een bepaalde tijd de buurtweg niet gebruikt, wat tot gevolg heeft het verlies van de openbaarheid van de weg. Deze stelling is onvolledig; daarenboven is het inzicht van de overheid om de bestemming te wijzigen vereist (*Pand. Belg.*, v^o Chemin Vicinal, t. 18, nr. 395-396). De wil van de overheid om het openbaar gebruik te beëindigen moet duidelijk uit haar optreden blijken.

Een uitdrukkelijke desaffectatie door de overheid is evenwel niet vereist (Hof van Beroep Gent, 2 december 1920, *B.J.*, 1921, p. 154; Rb. Marche-en-Famenne, 19 januari 1934, *Pas.*, 1934, III, 191; *Pand. Belg.*, Chemin vicinal, t. 18, nr. 394 e.v.; V. Bure, Voirie et constructions, *Les Nouvelles*, Lois politiques et administratives, t. IV, nr. 52; J. Dembour, Droit administratif, tweede uitg., 1972, nr. 267).

Nochtans lijkt de Raad van State de stilzwijgende desaffectatie niet te aanvaarden:

"Overwegende dat het bestreden koninklijk besluit enkel berust op de considerans dat bij de behandeling van verkavelingsaanvragen, de bevoegde besturen hebben ingestemd met de inplanting van een reeks gebouwen, derwijze dat een deel van de voetweg nr. 70, dat trouwens weinig werd gebruikt, ingepalmd is; ... dat de gebouwen waarvan sprake dienden te worden beschouwd als zijnde ingeplant op de bedding van de openbare weg; dat de "inpalming", dit is de wederrechtelijke bezetting van de openbare weg, niet voor een wettig motief van het koninklijk besluit waarbij over de afschaffing van de weg uitspraak wordt gedaan, kan worden gehouden; ..." (24 oktober 1967, arrest nr. 12.615, Beeldens t/ Minister van Openbare Werken).

G.S.B.

RECHTSpraak IN KORT BESTEK

Beslagr. Brussel, 18 januari 1974

Huwelijksvermogensstelsels—Bij vonnis aan de vrouw toegekende uitkering tot onderhoud—Beslag op goed van de gemeenschap.

De vrederechter heeft aan verzoekster tegen haar man een uitkering tot onderhoud voor haarzelf en voor het kind toegekend. Van dit vonnis is de man in hoger beroep gekomen. Verzoekster vraagt machtiging om voor het achterstalige (60.000 fr.) bewarend beslag te leggen op de nieuwe auto die haar man meegenomen heeft toen hij haar verliet om met zijn bijzit te gaan samenwonen.

De beslagrechter weigert de machtiging om de volgende redenen:

"Overwegende dat de auto waarop de vraag tot toelating van bewarend beslag gevraagd wordt, tot de huwelijksgemeenschap van goederen bestaande tussen de verzoekster en van haar echtgenoot die hem in zijn bezit heeft, behoort;

"Overwegende dat de huwelijksgemeenschap door de feitelijke scheiding van de echtgenoten niet ontbonden is, daar de door de wet bepaalde gevallen van ontbinding van beperkende aard zijn;

"Overwegende dat de man het beheer heeft over de goederen van de huwelijksgemeenschap van goederen, en dit beheer niet kwijt geraakt door een feitelijke scheiding tussen de echtgenoten, die geen grond van ontbinding van de huwelijksgemeenschap met zich brengt;

"Overwegende dat, indien bewarend beslag werd toegelaten, dit beslag automatisch zou overgaan in een uitvoerend beslag bij enkele betekening van het vonnis waarvan de uitspraak door de verzoekster verwacht wordt, inachtgenomen dat het vonnis van de vrederechter van 24 augustus 1973 thans in hoger beroep aanhangig is;

"Dat dit zou meebrengen dat aan de echtgenote, de ver-

zoekster, een recht tot verkoop van een goed van de huwelijksgemeenschap zou toegekend worden, dat ze wettelijk niet kan hebben, aangezien de man gedurende het bestaan van de huwelijksgemeenschap van goederen, de enige beheerder is met uitsluitend recht van beschikking erover, binnen de perken van de artikelen 1422 en 1423 van het Burgerlijk Wetboek en onder voorbehoud van ontstentenis van kwade trouw; dat de bevoegdheid van de man over de goederen van de huwelijksgemeenschap van imperatief recht is en tegen zijn wil in, niet voor overdracht vatbaar is ("Droit matrimonial de la famille" door J. Renaud, Larcier 1971, nrs. 564 tot 566) omdat een rechter niet mag ingaan tegen de gezegde imperatieve rechtsregel tenzij een andere wettelijke bepaling er uitzonderingsmaatregelen op voorziet;

"Overwegende dat de artikelen 218 tot 226 van het Burgerlijk Wetboek, de uitzonderingsmaatregelen inhouden die een echtgenoot tegenover de andere kan uitoefenen, onder meer, met betrekking tot de goederen die tot de huwelijksgemeenschap van goederen behoren; dat daarenboven een andere dwangmaatregel ter beschikking staat van de echtgenoot tegenover wie te kort geschoten wordt inzake bijdrage tot onderhoud, te weten, artikel 391bis van het Strafwetboek; dat een kwaadwillige weigering tot gezegde bijdrage verder de mogelijkheid biedt de echtscheiding, de scheiding van tafel en bed alsook de gerechtelijke scheiding van goederen, te verkrijgen;

"Overwegende tenslotte dat een uitvoerend beslag in de gegeven omstandigheden, inbreuk zou maken op het imperatieve principe van de onveranderlijkheid van het huwelijksgoederenregime inzake de gemeenschap van goederen, welke slechts gelijkwideerd kan worden, voor het geheel of voor een deel, bij de ontbinding van het huwelijk zelf of bij scheiding van goederen."

(Rechter: de h. Werquin—Advocaat: mr. Raskin—In de zaak: C. t/ J.).

NOOT—Met betrekking tot een uitkering tot onderhoud en de provisio ad litem tijdens een echtscheidingsprocedure werd het door de vrouw op een goed van de gemeenschap gelegde onroerend beslag geldig verklaard door Hof Agen, 11 juli 1945 (*R.P.Not.*, 1947, 246, *J.T.*, 1947, 25, met een uit de *Recueil Sirey* 1946 overgenomen noot van PIERRE RAYNAUD, die uitvoerig de toestand analyseert vóór de ontbinding van het huwelijk, tijdens het geding tot echtscheiding en na de ontbinding).

Zie, betreffende de actie van de vrouw tegen de man tijdens het bestaan van de gemeenschap, Hof Brussel, 8 januari 1947, *Pas.*, 1948, II, 27.

Zie ook Cass., 6 mei 1974, *R.W.*, 1974-75, 690.

C.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

Studiedag ingericht te Antwerpen op 21 februari 1975 door de Belgische Vereniging voor Europees Recht

Op 21 februari 1975 richtte de Belgische Vereniging voor Europees Recht V.Z.W. een studiedag in te Antwerpen in de lokalen van de U.F.S.I.A.

Een honderdtal aanwezigen woonden de voor- en namiddagzittingen bij, met telkens twee referaten, alle in het teken van "het mededingingsbeleid van de E.E.G. en de industriële eigendom".

De voorzitter der vereniging, professor J. Van Damme (V.U.B.) heette de aanwezige magistraten, professoren, bedrijfsjuristen en advocaten uit België en Nederland hartelijk welkom. Na een kleine wordingsgeschiedenis van zijn

vereniging te hebben geschetst, weet hij het succes van deze opkomst o.m. aan de recente splitsing van de Belgische Vereniging voor Europees Recht in twee autonome taaldelingen.

Tijdens de voormiddagzitting fungeerde de heer J. Mertens de Wilmars, rechter in het Hof van Justitie te Luxemburg, als moderator.

Als eerste referent kwam de heer B. van der Esch (Nederland), juridische adviseur bij de E.E.G.-commissie te Brussel, aan het woord over "de huidige mededingingspolitiek van de Commissie".

Spreeker schetste de twee beleidsconstanten van de Commissie inzake de toepassing van art. 85 van het Verdrag van Rome :

1° Het voor ogen houden van het zuiver functionele karakter van de concurrentieregels van het Verdrag, die niet als een soort geloofsbelijdenis van het economisch liberalisme moeten worden beschouwd, maar als technisch hulpmiddel om tot markteenheid te komen.

2° Inachtneming van het rechtskarakter van de gemeenschap, dat bewust alles omvatting is. De concurrentieregels dienen te worden toegepast binnen een rechtsbestel, zonder dat de artt. 12 en 30 van het Verdrag mogen worden ondergraven.

Aan de hand van drie concrete voorbeelden verduidelijkt de spreker dan de toepassing in de praktijk van deze beleidsconstanten door de Commissie.

1° De beschikking van de Commissie inzake de Iftra-regels, welke laatste een voorbeeld waren van uitwijkmaneuvers die door concurrerende bedrijven kunnen worden uitgedacht. De afspraken tussen de voornaamste flessenfabrikanten van vijf Lid-Staten hadden er de schijn van toepassing van het Verdrag van Rome te bevorderen. In feite ging het echter om een regelrechte kartelvorming, die uiteindelijk bij beschikking vanwege de Commissie werd verboden, en waarin de betrokkenen hebben berust.

2° De beschikking van de Commissie van 29 november 1974 inzake de Japanse kogellagers. Het betrof het probleem van overeenkomsten tot zelfbeperking tussen een onderneming van een Lid-Staat en een derde. Ter zake een Franse en een Japanse onderneming. Deze laatste werd ertoe gebracht haar normaal lagere prijzen voor kogellagers op te drijven voor de verkoop in Frankrijk, daar de Franse prijzen normalerwijze veel hoger waren. De feitelijke elementen van deze betwisting waren zeer complex, vooral omdat ook de Franse regering bij de besprekingen betrokken was geweest. Zelfs indien echter een nationale regering laakbare afspraken zou maken, mogen de justitiabelen-ondernemingen de artt. 85 en 86 niet naast zich neerleggen.

3° Uitvindingen, merken en licenties. Traditioneel kon de houder van een octrooi of merkrecht aan de licentienemer afspraken opdringen, en aldus marktorganiserend optreden. Deze traditie kwam in conflict met de Commissie. Dan rijst het probleem van de aantasting van het wezen van het recht of de aantasting van de uitoefening ervan. Het wezen blijft onaantastbaar in deze zin dat de uitvinder zijn volledige beslissingsbevoegdheid behoudt. Waar vroeger de nationale rechters de marktorganiserende functie van de uitvinder toelieten, zullen de Commissie en het Hof van Justitie hier afwijkend kunnen optreden.

Na deze uiteenzetting volgde een levendige discussie, waarbij vooral professor W. Van Gerven de Japanse kogellagers-beschikking nog eens op de korrel nam.

Als tweede spreker behandelde mr. M. van Empel (Nederland), gewezen juridisch adviseur bij de E.E.G.-Ministeraad en thans bedrijfsjurist, "het mededingingsrecht en het octrooirecht".

Zoals ook reeds de vorige referent had gezegd en hetgeen wij in de namiddagzittingen ook herhaaldelijk aantekenden, is er een duidelijke aandachtsverschuiving te merken van de artt. 85 e.v. naar de artt. 30 e.v. (vrij verkeer van

goederen), bij de toetsing van de industriële eigendom aan het communautaire recht.

Het octrooirecht blijft in de eerste plaats een nationaal recht, dus met inachtneming van het territorialiteitsbeginsel. Dit brengt mee dat de criteria om in een bepaalde Lid-Staat al dan niet een octrooi te verkrijgen essentieel een nationale aangelegenheid blijft.

Op dit stuk dient erop te worden gewezen dat de verschillende nationale wetgevingen ook verschillende juridische constructies vertonen: in Nederland en Duitsland de theorie van de "uitputting" (zodra het buitenlands gebruik toegelaten is, kan de uitvinder zich niet meer verzetten tegen de invoer in eigen land; dus een strak rechtlijnig systeem) en de leer van de "implied licence" in Groot-Brittannië waar zulke toelating volgens het nationale Britse recht principieel herroepbaar is. Zonder tussenkomst van Commissie of Hof zou de houder van het recht derhalve in het laatste systeem de invoer in eigen land kunnen beletten.

In de Centrafarm-arresten van 31 oktober 1974 heeft het Hof uitdrukkelijk gesteld dat het verbod ten laste van de octrooi- of merkgerechtigde om zijn rechten binnen de E.E.G. uit te oefenen onverbreikbaar zou zijn met de regels van het E.E.G.-Verdrag inzake het vrije verkeer van goederen. Spreker nodigde wel uit de concrete omstandigheden van deze twee arresten te bekijken om zich te hoeden voor het distilleren van algemene regels uit deze arresten.

De volgende twee sprekers zouden in deze uitspraken echter geen casuïstiek zien, maar integendeel veeleer algemeen geldende normen.

Na ook het onderscheid te hebben beklemtoond tussen het bestaan en de uitoefening van de industriële eigendomsrechten, volgde ook hier een discussie, o.m. betreffende de al dan niet casuïstische benadering in beschikkingen van de Commissie en arresten van het Hof.

Tijdens de welverdiende middagpauze boden de U.F.S.I.A. de deelnemers een lunch aan in het studentenrestaurant, waar contacten en gedachtenwisselingen in een andere toonaard steeds zo verrijkend kunnen zijn.

's Namiddags werd de moderatorsstoel afgestaan aan professor W. Van Gerven, die als eerste spreker professor P. Eeckman (U.I.A.) inleidde over "het mededingingsrecht en het merkenrecht".

Professor Eeckman is bekend als fervente verdediger van de industriële eigendom, en hij spaarde dan ook zijn kritiek op de verschillende arresten van het Hof in verband met deze materie niet.

Eerst gaf hij een overzicht van de kartelrechtspraak van het Hof betreffende het merkenrecht, om nadien meer in te gaan op de Hag- en Winthrop-arresten, en om tenslotte enkele repercussies weer te geven van 's Hof's rechtspraak op de B.M.W. (Benelux-merkenwet).

In het Grundig-Consten arrest van 1966 had het Hof gesteld, dat aard en doel van het communautaire kartelrecht zich verzetten tegen het misbruik van het merkenrecht, verkregen krachtens enige nationale wetgeving, waardoor de werking van het gemeenschapsrecht op het gebied van de kartels zou worden belemmerd. Dus geen directe interferentie tussen de communautaire mededingingsregelen en het nationale merkenrecht. Dus ook moet het merkenrecht op een bepaalde wijze zijn aangewend om met de communautaire kartelnormen in strijd te komen.

In het Sirena-arrest van 1971 werd aan dit criterium niet meer vastgehouden. Onderscheid werd gemaakt tussen het bestaan van het nationale merkenrecht, waaraan door de artt. 85 e.v. niet wordt geraakt, en de uitoefening, die wel onder deze norm valt. Dit arrest werd hevig bekritiseerd als aantasting van het wezen van het merkenrecht zelf.

Het Hag-arrest van 3 juli 1974 heeft vooral in Duitsland veel stof doen opwaaien. Het Hof verklaarde dat art. 85 niet toepasselijk is bij de overdrachten van een merk tussen de bekende Duitse onderneming en haar Belgische dochteron-

derneming die "tengevolge van een overheidsdaad" (oorlogsomstandigheden) onafhankelijk was geworden. Interessant is dat dit arrest een test-case kan worden voor het Duitse Bundesverfassungsgericht in Karlsruhe, dat zich vroeger reeds bevoegd verklaarde om voorschriften van secundair gemeenschapsrecht te toetsen aan de Duitse Grondwet. Een nationale rechter zou dus het Hof van Justitie te Luxemburg kunnen contesteren!

Ook preciseren de twee Centrafarm-arresten van 31 oktober 1974, dat art. 85 niet toepasselijk is op afspraken tussen ondernemingen van een zelfde concern, o.m. indien het feitelijk gaat om een interne taakverdeling.

Tenslotte ging spreker ook diepgaand in op het Winthrop-arrest, waar geantwoord werd op de vraag van de Nederlandse Hoge Raad of het verlenen van bescherming aan de Nederlandse merkhouders tegen de invoer in Nederland van met hetzelfde merk beklede koopwaar (in het buitenland in het verkeer gebracht door een rechtspersoon die economisch met de Nederlandse merkhouders verbonden is), niet strijdig is met de normen van het communautaire recht. Het Hof antwoordde affirmatief: parallelle invoer is mogelijk zodra het merkproduct in een andere lidstaat door de merkhouders of met zijn toestemming in het verkeer is gebracht.

Spreker vroeg zich af of ter zake het bestaan van het recht zelf door dit arrest niet werd aangetast. Deze uitspraak is in ieder geval internationaal heel erg bekritiseerd. De referent stelde ook vast dat het Hof vooraf geen rechtsvergelijkende studie had gemaakt van het merkenrecht in de verschillende Lid-Staten. Zulke studie zou wellicht tot andere conclusies hebben geleid.

Een kort woord over de gevolgen der Hag- en Winthrop-arresten voor de B.M.W. (Benelux-merkenwet) besloot deze uiteenzetting, die nog vele vragen bij het publiek uitlokte.

Wie dacht dat de vierde en laatste spreker op een studiedag als deze het meest moeite zou hebben om nog gehoor te vinden, kwam bedrogen uit. Advocaat Ludovic De Gryse (Brussel) wist vanaf het eerste ogenblik onafgebroken te boeien met zijn onderwerp "het mededingingsrecht, het auteursrecht en de afgeleide rechten". Hij bewees tevens hoe ongemeen humoristisch en spiritueel men zelfs met het communautaire recht op dit vlak kan omspringen.

In de eerste plaats rijst de vraag of het auteursrecht wel kadert in het communautaire mededingingsrecht. Hoewel het morele van het economische auteursrecht moet worden onderscheiden, citeerde de spreker de heer F. Gotzen, waar deze zegt dat alleen nationale rechtbanken ter zake bevoegd zijn, en deze materie geheel buiten het communautaire recht valt.

Spreker wil zich hoeden voor te absolute uitspraken. Enerzijds wees hij erop dat de uitoefening van het auteursrecht niet zonder weerslag blijft op het economische leven van de gemeenschap (bv. de platenindustrie); anderzijds moet het eigen karakter van het auteursrecht voor ogen blijven staan. In ieder concreet geval zal met beide factoren rekening moeten worden gehouden. Hij hoopte ook dat de rechtspraak van het Hof niet even absoluut en abstract in deze materie uitspraak zal doen, zoals het deed inzake het merkenrecht.

Kort werd dan het Gramophon-arrest van 8 juni 1971 besproken waarin principieel het communautaire recht toepasselijk wordt verklaard bij de uitoefening van een aan het auteursrecht verwante recht (diffusie).

Tot slot van deze duidelijke en wetenschappelijk-geestige uiteenzetting behandelde spreker even de procedures tegen de auteursverenigingen (in Duitsland Gema, in Frankrijk Sacem, in België Sabam, in Italië Siae en in Nederland Burma), waarbij de Commissie en het Hof in elk concreet geval hun definitie hebben kunnen geven van wat zij als misbruik van een machtspositie beschouwen (art. 86).

Een levendige discussie besloot dit laatste referaat. Een interessante vraag over de mogelijke betwistingen tussen ka-

bel-T.V.-abonnees en de firma Integan betreffende het mogelijk niet uitzenden van de Nederlandse publiciteit, bleef, wegens de complexiteit van het probleem en de tijdnood, onbeantwoord.

Een dankwoord van de voorzitter, professor Van Damme en van de decaan, E.P. Van Neste, besloot dit officieel gedeelte, waarna een stemmige receptie de aanwezigen de gelegenheid bood uiting te geven aan hun tevredenheid over deze hoogstaande Europese manifestatie.

L. Dreesen

(Mededeling van de redactie: de verschillende rapporten zullen in volgende nummers van het R.W. verschijnen.)

Automatisering van de juridische documentatie in de Europese Gemeenschappen

In het verslag van de vergadering van de ministers van Justitie van de Europese Gemeenschappen op 26 november 1974 (*R.W.* 1974-75, 1662) is medegedeeld dat de Raad een resolutie had genomen betreffende de automatisering van de juridische documentatie.

Op verzoek van lezers volgt hierna de tekst van deze resolutie, verschenen in het *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen* (nr. C 20/2, 28 januari 1975):

De Raad van de Europese Gemeenschappen,

Gezien de conclusies betreffende de automatisering van de juridische documentatie waartoe hij op zijn zitting van 3 juni 1971 te Luxemburg is gekomen,

Na kennisneming van het verslag dat de Commissie naar aanleiding van bovengenoemde zitting heeft ingediend en van het werkdocument dat de Commissie in samenwerking met de diensten van de andere Instellingen heeft opgesteld,

Zich bewust van het groeiend belang dat een gemakkelijk en snel toegankelijke geautomatiseerde documentatie op juridisch gebied heeft voor een betere kennis in de gehele Gemeenschap van het communautaire recht en van nationale rechtsstelsels,

Verlangend een bijdrage te leveren tot de verbetering van de huidige methoden voor automatisering van de juridische documentatie,

Overtuigd van het feit dat het, ter vergemakkelijking en bevordering van de uitwisseling van gegevens, noodzakelijk is de samenwerking tussen zowel de nationale centra als tussen deze en het communautaire centrum te ontwikkelen,

Overtuigd van het feit dat het uit een oogpunt van doelmatigheid dienstig is dat er door de Instellingen van de Gemeenschappen wordt gezorgd voor een eenvormige automatisering van de documentatie inzake het communautaire recht,

Overwegende dat de automatisering van de juridische documentatie moet geschieden in samenhang met het in de resolutie van de Raad van 15 juli 1974¹ omschreven communautaire informaticabeleid, zonder dat dit leidt tot vertraging bij de uitbouw, met name op korte termijn, van het communautaire stelsel,

Komt het volgende overeen,

I

De automatisering van de juridische documentatie, zowel wat de verspreiding van het communautaire recht als de uitwisseling van de juridische informatie tussen Lid-Staten betreft, is van zodanig belang dat daardoor zowel een gemeenschappelijke actie als samenwerking tussen de nationale centra kan worden gerechtvaardigd.

¹ PB nr. C 86 van 20.7.1974, blz. 1 en C 91 van 3.8.1974, blz. 10.

Het is van belang dat de werkzaamheden waarmee de Instellingen van de Gemeenschappen reeds een aanvang hebben gemaakt, worden voortgezet, en dat de uitbreiding van de werkzaamheden tot andere gebieden, zoals in het verslag van de Commissie wordt overwogen, wordt onderzocht in het licht van de werkzaamheden van de in punt III bedoelde Groep van deskundigen en van de voorstellen der Instellingen.

II

De Raad :

- acht het nodig dat de Instellingen van de Gemeenschappen gezamenlijk en geleidelijk een interinstitutioneel stelsel van geautomatiseerde documentatie inzake het communautaire recht tot stand brengen binnen de grenzen van de kredieten die op de begroting voor deze taken zullen worden uitgetrokken :

- beveelt aan dat deze documentatie volgens nader vast te stellen regels ter beschikking van de Lid-Staten wordt gehouden.

III

Er wordt een Groep van deskundigen opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van de Lid-Staten en vertegenwoordigers van de Instellingen der Gemeenschappen en het Economisch en Sociaal Comité. Deze groep krijgt tot taak om op voorstel van de Commissie en met inachtneming van de ter zake reeds verrichte werkzaamheden :

a) studies te maken van de doelstellingen van het interinstitutionele stelsel in vergelijking met die van de nationale stelsels, met name ten aanzien van de sectoren van de documentatie die moeten worden bestreken, de verdeling van de taken, de wijze waarop tussen de stelsels verbindingen kunnen worden gelegd, alsmede de mogelijkheden van uitwisselingen van reeds bewerkte gegevens ;

b) de technische aspecten van de automatisering van de juridische documentatie te behandelen, met name de documentatiemethoden en -technieken, de informaticamiddelen en -technieken, alsmede de doeltreffendheid van het interinstitutionele stelsel en de verenigbaarheid van de stelsels onderling ;

c) te onderzoeken in hoeverre de automatisering van de juridische documentatie het opstellen van registers betreffende het communautaire recht kan vergemakkelijken ;

d) een studie te maken van de juridische aspecten van de automatisering van de juridische documentatie, met name met betrekking tot de selectie en het objectieve karakter der gegevens en de toegang tot de geregistreerde gegevens ;

e) na te gaan op welke wijze de vertegenwoordigers van de Lid-Staten zullen worden betrokken bij de bepaling, door de communautaire instanties, van de opzet van het interinstitutionele stelsel ;

f) een studie te maken van een door de Commissie voorgesteld plan voor de ontwikkeling op middellange termijn van het interinstitutionele stelsel, in het bijzonder van de prioriteiten en van de kosten voor de verwezenlijking van de verschillende etappes, ten einde de grote lijnen van de ontwikkeling van de verbindingen tussen het interinstitutionele stelsel en de nationale stelsels te bepalen, zulks met inachtneming van de resultaten van de sub a) bedoelde studies ;

g) aangaande deze ontwikkelingen rekening te houden met de samenhang daarvan met het communautaire informatiebeleid.

De Groep van deskundigen zal binnen zes maanden na haar oprichting een eerste verslag aan het Comité van Permanente Vertegenwoordigers voorleggen.

Interviews van advocaten door publiciteitsmedia

In het februarinummer van het *Advocatenblad*, orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten (p. 107) is de tekst gepubliceerd van een brief, die de Raad van Toezicht van Rotterdam aan zijn leden heeft toegestuurd voor interviews van advocaten door publiciteitsmedia. Waar dit probleem ook de Belgische balies interesseert laten wij hierna de tekst van deze brief volgen :

"In het afgelopen jaar zijn persinterviews van advocaten gepubliceerd, waarin aandacht werd besteed aan actuele gebeurtenissen waarbij de kantoren van de geïnterviewden betrokken waren. Er zijn vragen gerezen over het standpunt van de Raad met betrekking tot de gedragslijn, welke behoort te worden gevolgd wanneer een advocaat naar aanleiding van activiteiten of plannen van zijn kantoor (fusie, samenwerking met anderen, vestiging elders e.t.q.) wordt benaderd door een publiciteitsmedium.

Het gaat hierbij in hoofdzaak om de draagwijdte van ere-regel 8, die het maken van reclame - in welke vorm ook - ontoelaatbaar verklaart.

De Raad stelt voorop, dat het Hof van Discipline nog zeer recent - zij het ten aanzien van een geheel ander feitencomplex - de juistheid van het reclameverbod heeft onderstreept en heeft gesteld, dat de advocaat niet bij het publiek de indruk mag vestigen, dat hij zich in zijn beroepsuitoefening in de eerste plaats door commerciële motieven laat leiden in plaats van door de belangen van zijn cliënten.

Naar mening van de Raad is het niet gemakkelijk, zich te laten interviewen over actualiteiten betreffende het werktrein of de organisatievorm van het eigen kantoor zonder bij het publiek de indruk van een commerciële gerichtheid te wekken. Anderzijds beseft de Raad, dat het publiek van de media voorlichting mag verwachten over actuele gebeurtenissen en dat de balie die voorlichtingstaak niet meer behoort te bemoeilijken dan strikt nodig is.

De Raad is van oordeel, dat interviews over vorenbedoelde aangelegenheden niet zonder meer ontoelaatbaar kunnen worden verklaard, maar dat de te interviewen advocaat zich wel tevoren met de Deken behoort te verstaan over de aard van de inlichtingen die hij kan verstrekken en over de wijze waarop een minder passende berichtgeving kan worden tegengegaan. In het bijzonder zal bij dat voorafgaand overleg aandacht worden besteed aan de vraag, hoe de indruk van reclame of een negatieve publiciteit ten opzichte van andere advocaten kan worden vermeden".

Onderzoek automatisering strafrechtelijke activiteiten in Nederland

Het Nederlandse Ministerie van Justitie heeft aan een particulier adviesbureau opgedragen een eerste onderzoek te doen naar de mogelijkheden van automatisering van de administratieve verwerking van strafzaken bij de strafrechtpleging in haar geheel.

Onderzocht wordt de mogelijkheid en wenselijkheid tot automatisering voor de onderscheidene fasen van het strafproces in onderlinge samenhang.

In de opdracht staat voorop, dat eventuele geautomatiseerde systemen waarborgen zullen moeten bieden voor een afdoende bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Dat thans automatisering op dit gebied in overweging is genomen, heeft verschillende oorzaken. De administratieve verwerking van strafzaken stelt steeds hogere eisen aan het ambtelijk apparaat. Het beeld vertoont zich van een voortdurend grotere massaliteit, terwijl daarnaast het moderne bestuur steeds verder gaande verfijningen bij de uitvoering vergt. Steeds sterker doet de noodzaak zich gevoelen meer informatie sneller beschikbaar te hebben.

Het onderzoek is niet meer dan een eerste grondige verkenning van de mogelijkheden. Vandaar zal het nog een

zeer lange weg zijn naar concrete automatiseringsprojecten, waarvan de uitvoering bovendien in fasen zal moeten geschieden. Het onderzoek is dan ook een verkenning met het oog op te nemen beslissingen voor een beleid op middellange tot lange termijn.

Internationaal Colloquium te Leuven over de Europese integratieproblematiek

De "Centre d'Etudes Européennes" van de Katholieke Universiteit Leuven (U.C.L.) organiseert op 8 en 9 oktober 1975 te Leuven een internationaal colloquium met het volgende onderwerp: "Les efforts d'intégration dans les deux Europes: CEE - CAEM. Comparaison et problématique".

Inlichtingen aan te vragen bij Centre d'Etudes Européennes, Université Catholique de Louvain, Kiekenstraat 1, 3000 Leuven.

Congres van de Union Internationale des Avocats te München

Het tweejaarlijkse congres van de Union Internationale des Avocats zal gehouden worden te München van 31 augustus tot 5 september 1975.

Seminarie van de International Bar Association in Noorwegen over energieproblemen m.b.t. het recht

IBA-seminar on world energy laws

De International Bar Association houdt, in samenwerking met de Noorse en de Duitse Orde van Advocaten, een Seminar on world energy laws van maandag 5 tot donderdag 8 mei 1975, in het SAS Royal Atlantic Hotel, Stavanger, in Noorwegen. Het programma luidt:

Monday, May 5

9.30 Seminar opened by Mr. Vidkuun Hveding, Chairman of the Norwegian Water Resources and Electricity Board.

The guest lecturers will then be introduced by Mr. Laszlo Gombos (U.K.)

10.00 Atomic Energy: "Fitting Atomic Energy into the Legal Framework"

Mr. Cecil Highton (England)

12.30 Lunch

14.30 Electricity and Hydro-Electric Power (speaker to be announced)

Tuesday, May 6

9.30 Petroleum and Gas: "Changing Concepts of the World's Mineral Development Laws"

Mr. Northcutt Ely (U.S.A.)

12.30 Lunch

14.30 Petroleum and Gas (continued)

Wednesday, May 7

9.30 Coal: "Basic Legal Problems of Coal Mining from the Viewpoint of Comparative Law"

Professor F. Fabricius (Germany)

12.30 Lunch

14.30 Solar, Wind and Tidal Power: "Non-Traditional, Renewable Energy Sources"

Dr. J.L.J. Rosenfeld (England)

Thursday, May 8

9.30 World Energy Laws - Survey and Prospects

Professor T.C. Daintith (Scotland)

12.30 Lunch

14.30 Open Discussion, chaired by Professor Daintith with a panel made up from the lectures.

Aanmeldingsformulieren aan te vragen bij de Director-General van de International Bar Association, 93 Jermyn Street, London SW1Y 6JE, Engeland. Het aantal deelnemers zal tot 100 beperkt blijven. Inschrijfgeld: £ 50 (voor leden) of £ 75 voor niet-leden.

TIJDSCHRIFTEN

Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie—jg 1975

nr 5289

Hoofdbestuur en redactie: het WPNR na 105 jaar—Mr. W.W.E. Verkade, Aantekeningen bij de Modellenwet—Prof. mr. C.J. van Zeben, Boekbespreking (Civielrechtelijke aspecten van leasing in Nederland, dissertatie van mr. J.A.M. P. Keijser)—Verslagen en berichten—Tijdschriften—Benoemingen, overlijden—Vacaturestaat.

nr 5290

Mr. P.W. van der Ploeg, Le mort saisit le vif—Mr. A.G. Lubbers, Overzicht der Nederlandse rechtspraak: Erfrecht—J.J.M. de Vries: Recente rechtspraak—Verslagen en berichten—Tijdschriften—Koninklijke notariële broederschap—Benoemingen, overlijden—Vacaturestaat.

nr 5291

Mr. V.A.M. van der Burg, De betekenis van artikel 101 Faillissement—Prof. mr. H.C.F. Schoordijk: De in uitsluiting van iedere gemeenschap gehuwde echtgenoten en de fiscus—Mrs. A.A. van Velten, J.V. Broos en W.G. de Vries: Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van kantoorapparatuur—Verslagen en berichten—Koninklijke notariële broederschap—Benoemingen, overlijden—Vacaturestaat.

T.V.V.S. Maandblad voor Ondernemingsrecht—jg 1974

nr 12

Drs. J.H.G. Jacobs, De Sociaal-economische Raad: adviesorgaan in discussie—Mr. M.J.A. van Mourik, De ouderlijke boedelverdeling naar huidig en komend erfrecht bij versterf—Prof. mr. P. Sanders, Pour une SARL Européenne—Prof. mr. W. J. Slagter, Uitgifte van aandelen bij de KNSM Group N.V.—Prof. mr. C.A. Boukema, Het Europese parlement over de Europese N.V.

Inhoudstafel 16e jaargang.

Bestuurswetenschappen—jg 1974

nr 8

Mr. J.C. Somer, Jurisprudentie van de gewone rechter in 1972 en 1973—Mr. G.J.M. Cartigny, Overzicht van de jurisprudentie van de Ambtenarengerechten, de Raden van beroep en de Centrale raad van beroep, gepubliceerd in 1972 en 1973—Prof. mr. J. Wessel, Overzicht van de jurisprudentie van de Kroon inzake de wet BAB, gepubliceerd in 1970 en 1971—Mr. W. Konijnenbelt, Jurisprudentie van de Kroon, exclusief de BAB zaken, gepubliceerd in 1970, 1971 en 1972.

Data Juridica—jg 1974

nr 12

Algemeen, rechtstheorie, rechtsfilosofie—Auteursrecht: industriële eigendom—Belastingrecht—Bestuursrecht—Burgerlijk procesrecht/rechtspleging—Burgerlijk recht—Economisch recht—Europees recht—Handelsrecht—Internationaal recht—Sociaal recht; sociaal verzekeringsrecht—Staatsrecht—Strafrecht/strafprocesrecht—Verkeersrecht/vervoersrecht—Varia.

Zakenregister 1974